

વિષ્ણુ સહસ્ર. ૪૭૨૫

ગુજરાતી શિક્ષા સાથે.

છપાવી પ્રિન્ટિંગ કમ્પાની,

મનમુખદાસ મગનલાલ.

(સને ૧૯૧૭ના રાજાના જાણીતા નિર્ણય પ્રમાણે)

આપનાવાદના

મતિ શ્રી ગુનિયત વિદિય પ્રેરણા

વિદ્યાનાર્થી નવચિંતાને પ્રેરણા.

સંવત ૧૯૧૭. ૨૫. ૧૨. ૧૯૧૭.

કીમત ૬ આના.

॥ ॐ ॥

॥ श्री विष्णु सहस्र ॥

॥ गुजराती टीका सहित ॥

॥ श्लोक ॥

यस्यस्मरणमात्रेण जन्मसंसारबंधनात् ॥
विमुच्यतेनमस्तस्मैविष्णवेप्रभविष्णवे ॥१॥

टीકા—આ જગતના ઉત્પત્ત કરનાર (જે) વિષ્ણુ ભગ-
વાનના શ્રમણ માત્રે કરી જન્મરૂપિ સંસાર બંધનથી મનુષ્ય મુ-
ક્ત થાયછે. હેવા વિષ્ણુ ભગવાનને મારો નમસ્કાર થાઓ ॥૧॥

॥ वैशंपायन उवाच ॥

श्रुत्वाधर्मानशेषेण पावनानिचसर्वशः ॥
युधिष्ठिरःशान्तनवंपुनरेवाभ्यभाषतः ॥२॥

टीકા—એવી રીતે નમસ્કાર કર્યા પછી વૈશંપાયન મુની
રાજા જન્મેજયને કહેછે. (કે) હે જન્મેજય ધર્મરાજા સમગ્ર
પણે ધર્મો તથા પવિત્રકારક રહસ્યો સાંભળી શ્રી ભીષ્મને
યુધિષ્ઠિર પુછેછે ॥૨॥

किमेकदैवतंलोके किंवाप्यकंपराणम् ॥

स्तुवन्तःकंकमर्चन्तःप्राप्नुयुर्नवाःशुभम् ॥३॥

टीકા—યુધિષ્ઠિર પુછેછે. (કે) હે કુલાચાર્ય આ લોકમાં
ઉપાસના થોડા દેવ તથા મુખ્ય પ્રાપ્તિ થવા થોડા કોણુછે. ત-

શંશા નમસ્કાર અને પુજા કરતો થકો સર્વ લોકોના પ્રવર્તક તથા વેદ અને બ્રહ્માને પણ હીતકારક અને સર્વ ધર્મને જાણનાર ભક્તોની કીર્તી વધારનાર લોકોના નાથ રૂપ અને પંચ ભુતને સર્વ પ્રાણીઓની જન્મ ઉત્પત્તિ કરનારા છે. એવા વિષ્ણુ ભગવાનની સ્તુતી કરતો થકો સર્વ દુઃખોથી મુક્ત થાય છે. ॥ ૯ ॥

एषमेसर्वधर्माणां धर्मोऽधिकतमोमतः ॥

यद्भक्त्यापुंडरीकाक्षं स्तवैरर्चेन्नरःसदा ॥१०॥

ટીકા—આ વૈષ્ણવ ધર્મ સર્વ ધર્મોમાં શ્રેષ્ઠ છે. માટે હું મનુષ્યો કમળ સરખા વિસાળ નેત્રવાળા વિષ્ણુ ભગવાનનું ભક્તી પૂર્વક અરચન અને સ્તુતી કરે. ॥ ૧૦ ॥

परमंयोमहत्तेजः परमंयोमहत्तपः ॥

परमंयोमहब्रह्मःपरमंयःपरायणम् ॥११॥

ટીકા—જે વિષ્ણુ ભગવાન છે. તે આ જગતને પ્રકાશ કરનાર મોટું અને સારું તેજ છે. વળી ઉત્તમ મોટાનાં મોટું તપ પણ વિષ્ણુજ છે. તેમ સર્વોત્તમ મોટામાં મોટું બ્રહ્મ પણ વિષ્ણુ છે. ને શ્રેષ્ઠ ભક્તોનો આશ્રય પણ વિષ્ણુ છે. ॥ ૧૧ ॥

पवित्राणांपवित्रयो मंगलानांचमंगलम् ॥

दैवतंदैवतानांच भूतानांयोव्ययःपिता ॥१२॥

ટીકા—જે વિષ્ણુ ભગવાન પવિત્ર દ્રવ્યોમાં પવિત્ર છે. અને મંગલના મધે મંગલ છે. દેવતાઓનું દૈવત અને પ્રાણીઓનો નાશ રહિત વિષ્ણુ પિતા છે. ॥ ૧૨ ॥

यतःसर्वाणिभूतानि भवंत्यादियुगागमे ॥

यस्मिंचप्रलयंयान्ति पुनरेवयुगक्षये ॥१३॥

तस्यलोकप्रधानस्य जगन्नाथस्यभूपते ॥

વિષ્ણોનામસહસ્રંમે શ્રુણુપાપભયાપહમ્ ૧૪॥

ટીકા—જેથી સર્વ ભૂતો યુગના આરંભમાં થાય છે, ને યુગના અંતમાં જે વિષ્ણુમાં લિન થાય છે, જગતના સ્વામી લોકોના પાપ અને ભયને નાશ કરનાર વિષ્ણુ સહસ્ર નામનું સ્તોત્ર હે યુધીષ્ઠર મારાથી સાંભળ. ॥ ૧૪ ॥

**યાનિનામાનિગૌણાનિ વિચ્યાતાનિમહાત્મન।
ઋષિભિઃપરિગીતાનિ તાનિવક્ષ્યામિભૂતયે ૧૫**

ટીકા—જે મહાત્મા વિષ્ણુના ગૌણ નામો રૂષિઓએ ગાંન કરેલા હોવા નામોને ધર્મ અર્થ કામ મોક્ષ અને ઐશ્વર્ય પામવા સાર કહીશ. ॥ ૧૫ ॥

**વિષ્ણોર્નામ્નાંસ સ્ત્રસ્ય વેદવ્યાસોમહામુનિઃ
છંદોઽનુષ્ટુપ્તથાદેવો ભગવાન્દેવકીસુતઃ ૧૬॥**

ટીકા—વિષ્ણુસહસ્ર નામ સ્તોત્રના મુની વેદવ્યાસે, તથા અનુષ્ટુપછંદ છે. ને દેવકીજીના પુત્ર શ્રીકૃષ્ણભગવાન દેવતા છે. ॥ ૧૬ ॥

**વિષ્ણુંજિષ્ણુંમહાવિષ્ણું પ્રભવિષ્ણુમહેશ્વરમ્ ॥
અનેકરુપદૈત્યાંતં નમામિપુરુષોત્તમમ્ ॥૧૭॥**

ટીકા—વિષ્ણુરૂપને યસસ્વી રૂપને મોટા વીષ્ણુરૂપને જન્મહેતુરૂપ વિષ્ણુને મહેશ્વરરૂપ. અનેક રૂપ. દૈત્યોના નાશ રૂપ પુરૂષોમાં ઉત્તમ હોવા જે વિષ્ણુ ભગવાન તેમને હું નમસ્કાર કરું છું. ॥ ૧૭ ॥

॥ અથ સંકલ્પ ॥

અસ્યશ્રીવિષ્ણોર્દિવ્ય સહસ્રનામ સ્તોત્ર

મ .ામંત્રસ્યભગવાન્વેદ્ય્યાસક્રઙ્ગિઃ અનુષ્ઠુ
પ્લંદઃ શ્રીકૃષ્ણઃપરગાત્મા શ્રોત્રારાગણા
દેવતા ॥ અમૃતાંશુદ્ધવોમાનુસિદ્ધિલોહ ॥
દેવલીલંદનઃસ્ત્રપ્તેતિશક્તિઃ ॥ શંખભૃન્નંદ
કીચક્રીતિકીલકમ્ ॥ શાર્દૂગ ધનવાગ
દાધરદ્વ્યત્તમ્ ॥ રથાંગપાણી રક્ષોભ્યદ્વ
તિકવચમ્ ॥ ઉદ્ભવઃ ક્ષોભણોદેવહતિપર
મોમંત્રઃશ્રીકૃષ્ણપ્રીત્યર્થેસહસ્ર નામ જપે
વિનિયોગઃ ॥

ટીકા—આ વિષ્ણુશહસ્ર નામ સ્તોત્ર મહામંત્રના દેવ
ભગવાન છે અને વેદવ્યાસ રૂપી છે. અનુષ્ઠુપ્લંદ મોટા ઉ-
ત્કૃષ્ટ કૃષ્ણ દેવતા છે. અમૃતાંશુદ્ધવો ભાનુ આમંત્ર બીજ
છે. દેવલીનંદનઃ સ્ત્રપ્તેતિ આમંત્ર શક્તી છે. શંખભૃન્નંદકી
ચક્રીઆ કીલક છે. સારંગધન્યા ગદાધર આમંત્ર અસ્ર છે.
રથાંગપાણી રક્ષોભ્ય આમંત્ર કવચ છે. ઉદ્ભવઃ ક્ષોભણોદેવ
આમંત્ર ઉત્કૃષ્ટ છે. શ્રીકૃષ્ણની પ્રીતી શાસ્ત્ર. આ વિષ્ણુનામ,
શહસ્ર હું જપું છું. શંકલપ કરવા પછી ધ્યાનઃ

॥ અથ ધ્યાનં ॥

ૐ ક્ષીરોદન્વત્પ્રદેશે શુાંચમણિ વિલપત્સૈ
કતૈર્મૌંતિકાનાં મારાઠ્ઠૃ ત્રાસનસ્થઃસ્ફ
ટિકમણિનિર્મૈર્મૌંતિકૈર્મંડિતાંગઃ ॥ શુભ્રૈ

રઘૈરદઘૈરુપરિવિરચિતૈર્મુક્તપીયૂષવર્ષેરાનં
 દીનઃપુનીયાદરિનાલિનગન શંખપાણિર્મુ
 કુંદઃ ૧

ટીકા—પવિત્ર મણીઓથી શોભીત કીનારાવાળા ક્ષીર
 સમુદ્ર વચ્ચે મોતીઓથી જડેલા આસનપર બેઠેલા અને સ્ફા-
 ટીક મણીઓ સરખા સ્વચ્છ મોતીઓના અલંકારો જે મેં
 અંગે ધારણ કરેલા છે. હેવા અને સ્વેત વાદળપર રચેલા
 મોતીરૂપી અમૃતના વરસના વરસાદના બીંદુઓથી આનંદ
 પામનાર અને ક્રમે કરી ચાર ભુજામાં શંખ, ચક્ર, ગદા અને
 પદ્મ જેણે ધારણ કર્યાં છે હેવા વિષ્ણુ ભગવાન અમને
 પાવન કરે. ॥ ૧ ॥

મૃઃપાદૌયસ્યનાભિર્વિયદસુરનિલશ્ર્ચંદ્રસૂર્યો
 ચનેત્રેકર્ણાવાશાશિશરોદ્યૌર્મુખમપિદહનો
 યસ્ય વાસોયમબ્ધિઃ ॥ અંતસ્થંયસ્યવિશ્વં
 સુરનરશ્વગગો ભોગિગંધર્વદૈત્યૈશ્ચિત્રંરંર
 મ્યતેતંત્રિભુવનવપુષં વિષ્ણુમીશંનમામિ ।૨।

ટીકા—પૃથ્વી જેના પગ છે. જેની નાભી આકાશ છે.
 જેણે પ્રાણ પવન છે. જેનાં નેત્ર સૂર્ય અને ચંદ્ર છે. જેના
 કાન દોશાઓ છે. જેનું મસ્તક દીવલોક છે. જેનું મસ્તક દીવ
 લોક છે. જેનું મુખ અગ્નિ છે. જેનો સમુદ્રવાસ છે. જેની
 અંદર આખું જગત રહેલું છે. દેવ માણસ પક્ષી, ગાય,
 સર્પ. ગંધર્વ અને દૈત્યો જેના ચીત્રને રમે છે. ને જેનું શરીર ત્રણ
 ભુવન સરખું છે. એવા નીચંતા વિષ્ણુને હું નમસ્કાર કરું છું. ૨

અથવા શાંતાકારં ભુજગશયનં પદ્મનાભં
સુરેશં વિશ્વાધારં ગગનસદૃશં મેઘવર્ણં શુ
ભાંગમ્ ॥ લક્ષ્મીકાંતં કમલનયનં યોગિ
ભિર્ધ્યાનગમ્યં વંદે વિષ્ણુભવભયહરં સર્વ
લોલૈઃ નાથમ્ ॥૩॥

ટીકા—શાંત આકારવાળા. સર્પપરસુનાર. નાભીને વીશે
કમળના રાખનાર. દેવોના સ્વામી. વિશ્વના આધાર. આ-
કાશ સરખા વ્યાપક. સ્થામવર્ણવાળા. સારા શરીરવાળા.
કમળ જેવા નેત્રવાળા. ને યોગીઓ વડે ધ્યાનથી પામવા
યોગ્ય. વળી સંસારના ભયને હરનાર. સર્વ લોકના એક નાથ
એવા લક્ષ્મીભૂતા પતી શ્રી વિષ્ણુભગવાન પ્રત્યે હું જપ
તથા પાઠ કરતાં નમસ્કાર કરું છું. ॥ ૩ ॥

અથવા ॥ મેઘશ્યામં પીતકૌશેયવાશસં શ્રી
વત્સાંકં કૌસ્તુભોદ્રાસિતાંગમ્ ॥ પુષ્પોપે
તં પુંડરીકાયતાક્ષં વિષ્ણુવંદે સર્વલોલૈઃ ના
થમ્ ॥ ૪ ॥

ટીકા—મેઘ જેવા સ્થાંભ સ્વરૂપવાળાને પીળાં પીતાંબર
જેને ધારણ કર્યાં છે હેવા ને શોભીત વત્સાંક ચિન્હવાળી
છાતીવાળા. અને કૌસ્તુભ મણી સરખા શોભાયમાન અં-
ગવાળા અને પુણ્યથી ભરેલા ને ધોળા કમળ સરખાં છે
નેત્ર તે જેનાં હેવા ને સર્વ લોકના એક સ્વામીરૂપ હેવા
વિષ્ણુ ભગવાનને હું નમસ્કાર કરું છું. ॥ ૪ ॥

અથવા ॥ સાંસ્વચક્રં સકિરીટું ડલં સપી

તવસ્ત્રં સરસૌરુદ્ધેક્ષણમ્ ॥ સહારવક્ષસ્થલ
કૌસ્તુભશ્રિયં નમાન્નિવિષ્ણુ શિરસાચતુ
ર્મુજમ્ ॥ ૫ ॥

ટીકા—શંખ, ચક્ર, ગદા, અને પદ્મ, જેને હસ્તમાં
ધારણ કર્યાં છે તે મુકુટ જેને સિરે ધારણ કર્યો છે તે કુંડલે
કરી શોભાયમાન કર્ણ છે જેના ને પીળાં પીતાંબરે જેને
પેરેલાં છે, તે કમળ દલ જેવાં નેત્ર છે જેનાં અને શોભિત
કૌસ્તુભ મણીનો હાર જેને દૃઢ્યમાં ધારેલો છે, તે ચાર ભુજ
જેના છે, હુવા જે વિષ્ણુ ભગવાન તેમને હું શીર વડે ન-
મસ્કાર કરું છું. ॥ ૫ ॥

ૐવિશ્વંવિષ્ણુર્વષટ્કારો ભૂતભવ્યભવત્પ્રભુઃ ॥
ભૂતકૃદ્ભૂતભૃદ્ભાવો ભૂતાત્માભૂતભાવનઃ ॥ ૧ ॥

ટીકા—વિશ્વં—જગત૩૫, વિષ્ણુઃ—સર્વ પ્રાણીઓના
-હૃદયમાં પ્રકાશ કરનાર, વષટ્કાર—દાંન કરનાર, ભૂતઃ—
જગતના આદી થયેલા, ભવ્યઃ—મચ્છાદીક અવતાર વડે પણ
થવા યોગ્ય, ભવત—જે વર્તમાન તેના સ્વામી, પ્રભુઃ—સમર્થ
ભૂતકૃત્—પ્રાણીઓનો કરનાર, ભૂતભૃત—પ્રાણીઓને પાળ-
નાર અને ધારનાર, ભાવનઃ—પ્રાણીઓને આધીન રાખનાર
ભૂતાત્મા—સર્વ ભૂત પ્રાણીના અંતર્યામી (આત્મા) ભૂત
ભાવનઃ—ભુતોએ ધ્યાન કરેલા અને ભુતોને શક્તિ કરાવનાર
ને ભુતોને ઉત્પન્ન કર્તા. ॥ ૧ ॥

પૂતાત્માપરમાત્રાચ મુક્તાનાંપરમાગતિઃ ॥
અવ્યયઃપુરુષઃસાક્ષી ક્ષેત્રજ્ઞોઽક્ષરએવચ ॥ ૨ ॥

ટીકા—પૂતાત્મા—જેનાથી જીવ શુદ્ધ થાય છે તે આપજ

સર્વોત્તમ. પરમાત્મા—સારી રીતે ભુતોના -હૃદયમાં ગતિ કરનાર. મુક્તાનાંપરમાગતિઃ મુક્ત માણસોનો સંબંધ છે તે અવ્યયઃ—નાશ રહીત. પુરુષઃ—પ્રાણીઓના અંતઃકરણમાં સુનાર. સાક્ષી—શબ્દાદી વીપયો જાણનાર અથવા સાક્ષાત જુવે તે. ક્ષેત્રજ્ઞઃ—શરીરને જાણનાર અથવા સર્વ ક્ષેત્રોને જાણે તે ડક્ષરઃ—ચલન રહીત અથવા જે સંસારમાં ન પડે તે. ॥૨॥

યોગોયોગવિદાંનેતા પ્રધાનપુરુષેશ્વરઃ ॥

નારસિંહવપુઃશ્રીમાનકેશવઃપુરુષોત્તમઃ ॥૩॥

ટીકા—યોગ—જેથી કરી આ જીવ ઈશ્વરથી યુક્ત હોય અથવા સમાધી રૂપ. યોગવિદાંનેતા—યોગ જાણનાર પુરુષોને શાંતી કરનાર. પ્રધાનપુરુષેશ્વરઃ—પ્રકૃતી પુરુષ જે જીવ તેના ઈશ્વર અથ મુલ પુરુષોનો પણ ઈશ્વર. નારસિંહવપુઃ—કંઈકે મનુશ સરખાને કંઈકે સીંહ સરખા શરીરને ધારણ કરનાર. શ્રીમાન—શોભાયમાન કેશવઃ—બ્રહ્મા અને માહાદેવ જેને વીશે રેછે તે. પુરુષોત્તમઃ—સર્વ પ્રાણીઓમાં ઉત્તમ ॥૩॥

સર્વઃશર્વઃશિવઃસ્થાણુભૂતાદિર્નિધિરવ્યયઃ ॥

સંભવોભાવનોભર્તાપ્રભવઃપ્રભુરીશ્વરઃ ॥૪॥

ટીકા—શર્વઃ—જે સર્વ વસ્તુને પ્રાપ્ત હોય તે અથવા બ્રહ્માંડ રૂપ. શર્વઃ—જે સર્વનો શંહાર કરે તે અથવા માહાદેવ રૂપ. શીવઃ—કલ્યાણ કારક. સ્થાણુઃ—સર્વમાં સ્થીત હોય તે અથવા થાંભલા રૂપ. ભૂતાદિઃ—ભુતોનું આદી-કારણ. નિધિઃ—આ જગતને નીરંતર ધારણ કરનાર અથવા ભંડાર રૂપ. અવ્યયઃ—અવીનાશી અથવા ચીડા રહીત.

સંભવઃ—વારંવાર દુષ્ટોનો નિગ્રહ કરવા સાડું જન્મ લેનાર,
 ભાવનાઃ—સર્વતું ભરણુ પોષણુ કર્તા અથવા પોતાના રૂપ-
 નું ધ્યાન કરનાર. મર્ત્તાઃ—સર્વ લોકોને ધારણુ અને પોષણુ
 કરનાર. પ્રભવા—જેથી જગતનો જન્મ થાયછે તે. પ્રભુ—
 અત્યંત સત્તા કરનાર અથવા જે ચાહે તે કરાવે ને કરેતે.
 ઈશ્વરઃ—ઐશ્વર્યને કરનાર ॥ ૪ ॥

સ્યંભૂઃશંખાદિત્યઃપુષ્કરાક્ષોમહાસ્વનઃ ॥

અનાદિનિધનોધાતા વિધાતાધાતુરુત્તમઃ॥૫॥

ટીકા—સ્વયંભૂઃ—પોતાની મેળે જન્મ લેનાર. શંખુઃ—
 ભક્તોને સુખ કરનાર. આદિત્યઃ—અદીતીનો પુત્રના મન
 પુષ્કરાક્ષ—કમળ સરખા નેત્ર ળાવા મહાસનઃ—મોટો શ-
 બ્દ કરનાર અથવા વેદાદી જેનો સ્વાસછે તે. અનાદિનિધ-
 નઃ—આદી અને નાશ રહીત અથવા જન્મ મરણ રહીત.
 ધાતા—જગતનું પાલન કરનાર અથવા શેષાદીક રૂપોએ ક-
 રીને જગતને ધારણુ કરનાર વિધાતાઃ—અતીશય કરી જ-
 ગતને ધારણુ કરનાર અથવા કર્મ અને ક્રિયાનું વિધાન કર-
 નાર. ધાતુરુત્તમઃ—બ્રહ્માથી ઉત્તમ. ॥ ૫ ॥

અપ્રમેયોરુષીકેશ પદ્મનાભોઽમરપ્રભુઃ ॥

વિશ્વકર્મામિનુસ્ત્વષ્ટા સ્થવિષ્ઠઃસ્થવિરોધ્રુવઃ ॥૬॥

ટીકા—અપ્રમેયઃ—જાણવાને અથોગ્ય, હર્ષીકેશઃ—હૃદયો-
 ના સ્વામી. પદ્મનાભઃ—નાભીમાં કમળપુષ્પને ધારણુ કરનાર,
 અમરપ્રભુઃ—દેવોનો પ્રભુ. વિશ્વકર્માઃ—જગતમાં કર્મ કરના-
 ર અને દેવોનો શીલ્પી રૂપ. મનુઃ—મનન શીલા અથવા

અતુર્દશ મનુ ૩૫. ત્વષ્ટા:—પ્રલયમાં જગતને સુમક્ષ કરે છે તે અથવા શીલ્પી ૩૫. સ્થવિષ્ઠ:—અત્યંત સ્થુલ. સ્થવિર:—નીશ્ચલ. ધ્રુવ:—અત્યંત સ્થીર ॥ ૬ ॥

અગ્રાહ્ય:શાશ્વત:કૃષ્ણો લોહિતાક્ષોપ્રતર્દન: ॥
પ્રભૂતસ્ત્રિકકુબ્ધામ પવિત્ર:મંગલંપરમ્ ॥૭॥

ટીકા—અગ્રાહ્ય:—મન વાણીથી ગ્રહણ ન થાય તે અથવા જ્ઞાનીઓને પણ ગ્રહણ કરવાને અશક્ય. શાશ્વત:—નીરંતર જગતમાં રેનાર. કૃષ્ણ:—શત્રુઓને આકર્ષણ કરે તે અથવા ભક્તોના મનનું આકર્ષણ કરનાર. લોહિતાક્ષ:—રાતા નેત્રવાળા પ્રતર્દન:—પ્રલયમાં જતોને મારનાર અથવા શત્રુઓને અત્યંત ભય પમાડનાર. પ્રભૂત:—ભક્તો પાસે જનાર અથવા ઐશ્વર્ય દીક અધીક જ્ઞાનવાળો. ત્રિકકુબ્ધામ:—૨૪ સત્ત્વ અને તમ એવા ગુણે કરી ઉંચે નિચે અને મધ્યે રહેનાર. પવિત્ર:—જે ભગવાનથી બીજી કંઈપણ વસ્તુ પવિત્ર નથી તે. મંગલં—જગતમાં અનેક પ્રકારના કાર્યનું મંગલ કરનાર. પરમ્:—મુલ પ્રકૃતીનો શાક્ષી ભુત બ્રહ્મા. ૭

ઈશાન:પ્રાણદ:પ્રાણી જ્યેષ્ઠશ્રેષ્ઠ:પ્રજાપતિ:
હિરણ્યગર્ભોભૂગર્ભો માધવોમધુસૂદન: ॥૮॥

ટીકા—ઈશાન:—સંપત્તિ કરનાર અથવા શર્વના નિયંતા. પ્રાણદ:—જીવ આપનાર. પ્રાણી—જીવ૩૫. જ્યેષ્ઠ:—અત્યંત સ્તવન કરરવા યોગ્ય અથવા મોટા. શ્રેષ્ઠ:—અતિ ઉત્તમ. પ્રજાપતિ:—હુનીઆના સ્વામી. હિરણ્યગર્ભ:—હૃદય અંદર સુવર્ણને ધારણ કરનાર અથવા બ્રહ્માંડમાં પ્રવેશ કરનાર. ભૂગર્ભ:—પૃથ્વીના કારણ ૩૫ અથવા બ્રહ્માંડને ધારણ

કરનાર. માધવ:—લક્ષ્મીના પતિ. મધુસૂદન:—મધુનામે દે-
ત્યને મારનાર. ॥ ૮ ॥

ईश्वरोविक्रमोधन्वी मेधावोविद्धमःक्रमः ॥

अनुत्तमोदुराधर्षः कृतज्ञःकृतिरात्मवान् ॥९॥

ટીકા—ઈશ્વર:—સર્વ સામર્થ્યવાન અથવા જગતના પ્રભુ
વિક્રમી—વૈભવ વાળા અથવા પરાક્રમ વાળો. ધન્વી ધનુશ
રાખનાર. મેઘાવી—બુદ્ધીવાન. વિક્રમ:—ગરૂડપર બેસી ગતી
કરનાર અથવા ધણું પરાક્રમ કરનાર. ક્રમ ક્રમરૂપ. અનુત્તમ:—
શઉચી ઉત્તમ. દુરાધર્ષ:—શત્રુઓના પેયમાં નહીં આવ-
નાર. કૃતજ્ઞ:—કરેલાં કર્મોને ઝાંખુનાર. કૃતિ કૃતિારૂપ. આ-
ત્મવાન્ અનેક પ્રકારના જીવોને ધારણ કરનાર. ૯

सुरेशःशरणंशर्म विश्वरेताःप्रजाभवः ॥

अहसंवत्सरोव्यालः प्रत्ययःसर्वदर्शनः॥१०॥

ટીકા—સુરેશ:—દેવતાઓનો સ્વામી, શરણ—ભક્તોનો
આશ્રયભુત શર્મ:—કલ્યાણરૂપ, વિશ્વરેતા: આખું જગત
જેવું વિર્ય છે. પ્રજાભવ: જેનાથી પ્રજા ઉત્પન્ન થાય છે તે, અહ
દીવશરૂપ, સંવત્સર:—વર્ષરૂપ, વ્યાલ:—સર્પરૂપ, પ્રત્યય:
નિશ્ચય કરનારો, સર્વદર્શન:—સમગ્ર જોનાર, ૧૦

अजःसर्वेश्वरःसिद्धः सिद्धिःसर्वादारच्युतः ॥

ऋषाकपिरमेयात्मा सर्वयोगविनिःसृतः॥११॥

ટીકા—અજ: જન્મરહીત, સર્વેશ્વર:—સર્વના સ્વામી,
સિદ્ધ:—અપેક્ષા રહીત અથવા જ્ઞાનવાન, સિદ્ધિ:—અપૂર્વ
કાર્ય કરનાર, સર્વાદિ:—સર્વના પહેલા અચ્યુત:—નાશ

रहीत दृष्टाकाः—अशीष्टासुरने सर्व प्रकारे कथित करना
अथवा वर्षाद अनावनार अमेआत्मा—नहीं ज्ञानवा योअ
आत्मा वाणा, सर्व योगविनिमृतः—सर्व योगशास्त्रोना
तत्त्व वडे काउला. ११

वसुवसुः ना.सत्यःसमात्मासंमितःसमः ॥

अमोघःपुंड्रीकाक्षोवृषकर्मावृषाकृतिः ॥१२॥

ટીકા—વસુઃ—ત્રણ જગતમાં રેનાર વસુમનાઃ—ભીષ્મ-
 માં અથવા સર્વ પ્રાણીઓમાં વસવાતું મન કરનાર સસઃ—
 સત્યરૂપ સમાત્મા—એક ચિત્તવાળા. સંમિતઃ—લોકોએ
 સારી રીતે સન્માન કરેલા. સમઃ—સર્વ પ્રાણીઓમાં તુલ્ય.
 અમોઘઃ—સુંદર. પુડરાકાક્ષઃ—કમળ સરખા નેત્રવાળા.
 વૃષકર્મા—વૃષાદેવની ક્રીયા કરનાર. વૃષાકૃતિઃ—અળદ સ-
 રખી આકૃતિવાળા ॥ ૧૨ ॥

रुद्रोबहुशिराबभ्रुर्वैश्वयोनिःसुचिश्रवाः

अमृतःशाश्वतःस्थाणुर्वरारोहोमहातपाः॥१३॥

ટીકા—રુદ્રઃ—સંહારકાળમાં પ્રજાને રૂદન કરાવનાર. વ-
હુશિરા—ધણાં માથાંવાળા. વન્ધુઃ—લોકોને ધારણ કરનાર
અથવા જગતનું પોષણ કરનાર. વિશ્વયોનિઃ—જગતનું કા-
રણ. સુચિશ્રવાઃ—પવિત્રચશાળા અથવા ચાચુ સાંભળ-
નાર. અમૃતઃ—મરણ રહીત અથવા અમૃતરૂપ. શાશ્વતઃ—
સર્વ કાલ રેનાર. સ્થાણઃ—શંકરરૂપ. નિઃસ્પૃહઃ—વૈકુંઠપ્રત્યે
આરોહણ કરનાર. મહાતપઃ—મોટું તપ આરંભનાર અથવા
મોટા પુરુષોનું જેને અર્થ તપ છે તે. ॥ ૧૩ ॥

पर्वगः सर्वविद्वानुर्विष्वक्सेनोजनानः ॥

વેદોવેદવિદવ્યંગો વેદાંગોવેદવિત્કવિઃ ॥૧૪॥

ટીકા—સર્વગઃ—સર્વમાં જનાર. સર્વવિત્—સર્વજ્ઞજ્ઞનાર માનુઃ—સૂર્ય૩૫. વિષ્વક્ષેનઃ—ચારે તરફ ધણા શૈ-
ન્યવાળા. જનાર્દનઃ—દુર્જનોનો નાશ કરનાર અથવા માણસો
પ્રત્યે ગતિ કરનાર. વેદઃ—પોતાના તત્વને 'ખુદ્ધુ' કરનાર
અથવા વેદ૩૫. વેદવિત્—વેદ જ્ઞાણનાર. અવ્યંગઃ—અંગ-
થી પુરણુ અથવા મોટા જ્ઞાની. વેદાંગઃ—વેદનું અંગ. વેદ-
વિત્—વેદને વીચારનાર અથવા ઉપનિષદ ભાગને જ્ઞાણનાર.
યોગિઃ—ધર્મ પ્રવર્તક અથવા ગદ્ય પદ્ય રચનાર. ॥ ૧૪ ॥

લોકાધ્યક્ષઃ સુરાધ્યક્ષો ધર્માધ્યક્ષઃ કૃતાકૃતઃ ॥

ચતુરાત્મા ચતુર્વ્યૂહશ્ચ તુર્દૃષ્ટશ્ચ તુર્ભુજઃ ॥૧૫॥

ટીકા—લોકાધ્યક્ષઃ—લોકોના સ્વામી. સુરાધ્યક્ષઃ—
દેવોના સ્વામી અથવા પ્રત્યક્ષ સુરજ દેવતા જેને છે તે.
ધર્માધ્યક્ષઃ—ધર્મ કરી પ્રત્યક્ષ થનાર. કૃતાકૃતઃ—કરનાર અને
ન કરનાર. ચતુરાત્માઃ—બ્રહ્મ ૧ વિષ્ણુ ૨ મહેશ ૩ અને
શક્તી આ ચાર આત્માવાળા. ચતુર્વ્યૂહઃ—વાસુદેવ સંકર્ષણ
પ્રધુમ્ન અનારૂદ્ધ એ ચતુર્વ્યૂહ અથવા ચાર પ્રકારના તક
જ્ઞાણનાર. ચતુર્દૃષ્ટઃ—ચાર દાઢોવાળા. ચતુર્ભુજઃ—ચાર હા-
થવાળા. ॥ ૧૫ ॥

આજિષ્ણુર્ભોજનં ભોક્તા સહિષ્ણુર્જગદાદિજઃ ॥

અનઘો વિજયો જેતા વિશ્વયોનિઃ પુનર્વસુઃ ॥૧૬॥

ટીકા—આજિષ્ણુઃ—દીક્ષી કરનાર અથવા પ્રકાશ ૩૫.
ભોજનં—અન્ન૩૫. ભોક્તાઃ—ભોજન કરનાર અથવા સર્વ
ભોગ્યનાર. સહિષ્ણુઃ—સહન સીંગ. જગદાદિજઃ—જગતના

આદી જે બ્રહ્મા તે જેનાથી ઉત્પન્ન થયા તેથી અથવા જગ-
તના આદી થનાર. અનઘઃ—પાપ રહીત. વિજયઃ—અધીક
જય કરનાર. જેતા—શત્રુઓને છતનાર. વિશ્વયોનિઃ—ચક્ર
ભ્રુવનનું કારણ. પુર્નવસુઃ—ફરી ફરી ચૈદલોકમાં રહેનાર અ-
થવા પુનર્વસુ નક્ષત્ર રૂપ. ॥ ૧૬ ॥

उपेंद्रोवामनः प्रांशुरमोघः शुचिरूर्जितः ॥

अर्तींद्रः संग्रहः सर्गो धृतात्मानियमो यमः १७ ॥

ટીકા—ઉપેંદ્રઃ—ઇંદ્રના ઉપરી ગત થયેલા. વાંમનઃ—વા-
મન અવતાર રૂપ. પ્રાંશુઃ—ઉંચા અથવા ઉત્કૃષ્ટ કીરણવાળા
અમોઘઃ—શ્લેષકરી યુક્ત. સુચિઃ—નિર્મળ. ઝર્જિતઃ—બળ-
વાન. અથવા બળીરાજને છળ્યા ત્યારે અને અરજીનને વિ-
શ્વરૂપ દર્શન સમયમાં મોટું રૂપ ધરનાર અર્તીંદ્રઃ—ઇંદ્રને ઉ-
લંઘન કરનાર. સંગ્રહઃ—સારી રીતે સંગ્રહ કરનાર. સર્ગઃ—
ઉત્પત્તિરૂપ. ધૃતાત્મા—આત્માને ધારણ કરનાર. નિયમઃ—
નિયમરૂપ. યમઃ—યમરૂપ. ॥ ૧૭ ॥

वेद्योवैद्यः सदायोगी वीरहामाधवो मधुः ॥

अर्तींद्रियोमाहामायो महोत्साहो महाबलः १८

ટીકા—વૈદ્યઃ—જ્ઞાનીઓને જાણવા યોગ્ય. વૈદ્યઃ—વૈદ્ય
રૂપ. સદાયોગી—સદાકાળ યોગી દીક્ષાને ધારણ કરનાર. વી-
રહા—સુરવીર દૈત્યોને હણનાર. માધવઃ—જેનાથી કોઇપણ
પ્રભળ નથી તે. મધુઃ—વસંત માસક ઉત્પન્ન કરનાર અથવા
અર્તીંદ્રિયઃ—સુક્ષ્મરૂપ અથવા ઇંદ્રીઓથી અગોચર. માહા-
માયઃ—માયાવાળાઓને પણ મોહ પમાડનાર અથવા મોટી
માયાવાળા. મહોત્સાહઃ—મોટો આનંદ કરનાર. મહાબલઃ—
બળુ બળવાન. ॥ ૧૮ ॥

મહાબુદ્ધિર્મહાવીર્યો મહાશક્તિર્મહાદ્યુતિઃ ॥

અનિર્દેશ્યવપુઃશ્રીમાન્ નમેયાત્મામહાદ્રિધૃક્ ॥

ટીકા—મહાબુદ્ધિઃ—ભોટા બુદ્ધીવાન. મહાવીર્યઃ—ભોટા સામર્થવાન. મહાશક્તિઃ—ધણી શક્તિવાળા. મહાદ્યુતિઃ—સર્વોત્તમ કાન્તીવાળા. અનિર્દેશ્યવપુઃ—જેનું શરીર ઉચ્ચાર કરવા યોગ્ય નહીં તે અથવા સર્વથી વિભક્ષણ. શ્રીમાન્—લક્ષ્મીવાન. અમયાત્મા—જેનો આત્મા જાણવામાં આવે નહીં. મહાદ્રિધૃક્—ભોટા ભોટા પર્વતોને ધારણ કરનાર. ૧૯

મહેષ્વાસોમહીમર્તા શ્રીનિવાસઃસતાંગતિઃ ॥

અનિરુદ્ધઃસુરાદંડો ગોવિંદો ગોવિંદાપતિઃ ૨૦ ॥

ટીકા—મહેષ્વાસઃ—ભોટા ધનુષ્યવાળા. મહીમર્તાઃ—પૃથ્વીનું પોષણ અને ધારણ કરનાર. શ્રીનિવાસઃ—લક્ષ્મીનું સ્થાનક. સતાંગતિઃ—સાધુઓને પામવા યોગ્ય. અનિરુદ્ધઃ—માયાએ કરી ઢાકેલા અથવા શત્રુઓના બાંધામાં નહીં આવનાર. સુરાનંદઃ—દેવતાઓને આનંદ કરનાર. ગોવિંદઃ—દેવીઓને જાણનાર અથવા પૃથ્વીમાં વસાહતપથી પ્રાપ્ત થનાર. ગોવિંદાપતિઃ—વેદ જાણનાર અથવા જ્ઞાનીઓમાં શ્રેષ્ઠ.

મરીચિર્દદમનોહંસઃ સુપર્ણોભુજગોત્તમઃ ॥

હિરણ્યનાભઃસુતપાઃ પદ્માભઃપ્રજાપતિઃ ૨૧ ॥

ટીકા—મરીચિઃ—કીરણરૂપ દમનઃ—શત્રુઓને દમનાર. હંસઃ—સંસારનો બંધ તોડનાર અથવા હંસરૂપ. સુવર્ણઃ—સર્પરૂપ. ભુજગોત્તમઃ—સર્પના સ્વામી શેષ. હિરણ્યનાભઃ—સુ-

વર્ણ સરખા નાલીવાલા. સુતપા:-સારા તપવાલા. પચનામ-
નાલીમાં કમલને ધારણ કરનાર. પ્રજાપતિ:-પ્રજાનો રક્ષક.

અમૃત્યુઃ સર્વદર્શિહઃ સંધાતા સંધિમાન્ સ્થિરઃ
અજોદુર્મર્ષણઃ શાસ્તા વિશ્રુતાત્મા સુરારિઃ ॥

ટીકા-અમૃત્યુઃ -મૃત્યુરહીત. સર્વદર્શ-સર્વને જોનાર.
સિંહઃ-સીંહરૂપ સંધાતા-સારી પેઠે જગતનું રક્ષણ કર-
નાર. સંધિમાન્-દીવસની સંધીવાળા અથવા ભક્ત વિષ-
યીક પ્રીતીવાલા. સ્થિરઃ-નિશ્ચલ. અજઃ-બ્રહ્મદેવત્વરૂપ.
દુર્મર્ષણઃ-દુષ્ટે કરી સહુન સીળ. શાસ્તાઃ-દુષ્ટોને દંડ ક-
રનાર અથવા આજ્ઞા કરનાર. વિશ્રુતાત્મા-સાબળેલા આ-
ત્મા સ્વરૂપ. સુરારિઃ-દેવોના શત્રુઓને હણનાર. ॥૨૨॥

ગુરુર્ગુરુત્તમોધામ સત્યઃ સત્યપરાક્રમઃ ॥

નિમિષોઽનિષિઃ સ્ત્રગ્વી વાચસ્યતિરુત્તરધીઃ ॥

ટીકા-ગુરુઃ-ઉપદેશ કરનાર. ગુરુત્તમઃ-ગુરુઓમાં શ્રેષ્ઠ.
ધામઃ-સર્વને ધારણ કરનાર અથવા જગતનો પોશક. સત્યઃ-
શતાવાલા સત્યપરાક્રમઃ-સત્યથી પરાક્રમ કરનાર. નિમિષઃ-
નીરંતર જોનાર અથવા આંખો મીચનાર. અનિમિષઃ-કંટાક્ષે
જોનાર. સ્ત્રગ્વીઃ-વૈજયંતી માલાનો ધારક. વાચસ્પતિઃ-
વાણીનો સ્વામી અથવા ગુરુ. ઉદારધીઃ ઉદાર બુદ્ધીવાળા.

અગ્રણીર્ગ્રામણીઃ શ્રીમાદ્ગાયોનેતા સમીરણઃ ॥

સહસ્રમૂર્તિશ્ચાત્મા સહસ્રાક્ષઃ સહસ્રાક્ષઃ ॥૨૪॥

ટીકા-અગ્રણીઃ સર્વથી આગળ જનાર અથવા સર્વથી
પુણ્ય. ગ્રામણીઃ-રશમત્વે જનાર. શ્રીમાન્-શોભાવાળા.

ન્યાયઃ—ન્યાયરૂપ. નેતા—કર્મરૂપ આપનાર અથવા લઘુ
જનાર. સર્ગસ્થઃ—વેદરૂપ વાણીથી વીંટાએલ અથવા વાસ
રૂપે હુતોને વીંટનાર વાયુરૂપ. સહસ્રમૂર્દાઃ—હજાર માથા-
વાળા. વિશ્વાત્મા—જગતના અંતર્યામી અથવા જગતમાં
નિરંતર ગતિ કરનાર. સહસ્રાક્ષઃ—હજાર નેત્રવાળા. સહસ્ર-
પાત—હજાર પગવાળા ॥૨૪॥

આવર્તનોનિવૃત્તાત્માસંવૃતઃસંપ્રમર્દનઃ ॥

અહઃસંવર્તકોવહ્નિરનિલોધરણીધરઃ ॥૨૫॥

ટીકા—આવર્તનઃ—ધર્મ સ્થાપન કરવા સાડ અવતાર લે-
નાર અથવા ગમે ત્યાં ફરી ફરી રહેનારા. નિવૃત્તાત્મા—વિષયો-
થી દુર આત્માવાળા. સંવૃત્તઃ—યોગમાયાથી જોવામાં નહી
આવનાર અથવા સારીરીતે રહેનાર. સંપ્રમર્દનઃ—સારીરીતે શત્રુ-
ઓને મર્દન કરનાર. અહઃ—ભગતોને નહી તજનાર અથવા
દીવસમાં સૂર્યના પ્રકાશથી વર્તમાન ક્રીયા કરનાર. સંવર્તકઃ—
સારીરીતે પ્રપન્નોને વર્તીવનાર. વહ્નિઃ—અગ્નિરૂપ. ધરણીધરઃ—
પૃથ્વીને ધારણ કરનાર ॥ ૨૫ ॥

સુપ્રસાદઃપ્રસન્નાત્માવિશ્વધૃગ્વિશ્વભુગ્વિભુઃ ॥

સત્કર્તાસત્કૃતઃસાધુર્જન્હુર્નારાયણોનરઃ ॥૨૬॥

ટીકા—સુપ્રસાદઃ—સારા પ્રસાદવાળા. પ્રસન્નાત્મા—પ્રસન્ન
આત્માવાળા. વિશ્વધૃગ્—જગતને ધારણ કરનાર. વિશ્વભુક્—
જગતને ભોગવનાર. વિભુઃ—આકાશ તુલ્ય વ્યાપક અથવા
વિવિધપ્રકારથી થનાર. સત્કર્તા—સાર કરનાર. સત્કૃતિઃ—સા-
રી ક્રીયાવાળા. સાધુઃ—ભક્તોનું કામ સાધનાર. જન્હુઃ—ગં-
ગાજળ પીને કાઠનાર અથવા ગંગારૂપ. નારાયણઃ—માણસો-
ના સ્થાનકરૂપ અથવા જળ જેનું સ્થાનક છે તે. નરઃ—ના-
રાયણરૂપ અથવા મનુષ્યરૂપ. ॥ ૨૬ ॥

અસંખ્યેયોઽપ્રમેયાત્માવિશિષ્ટઃશિષ્ટકૃચ્છુચેઃ ।

સિદ્ધાર્થઃસિદ્ધસંકલ્પઃસિદ્ધિદઃસિદ્ધે સાધનઃ ॥

ટીકા—અસંખ્યેયઃ—સંખ્યા વિનાના. ડપ્રમેયાત્મા—જેના આત્માનું પ્રમાણ ન થઈ શકે તે. વિશિષ્ટઃ—અધીક ગુણવાન શિષ્ટકૃત—દુરાચારીઓને શાસન કરનાર અથવા મોટાઓને કરનારા. ગુચિઃ—શૃંગારરૂપ અથવા રામાદી અવતાર ધારણ કરી શોક કરનાર. સિદ્ધાર્થઃ—સિદ્ધપ્રયોજનવાળા. સિદ્ધસંકલ્પઃ—સિદ્ધ સંકલ્પવાળા. સિદ્ધિદઃ—અપૂર્વ શક્તિ આપનાર. સિદ્ધિ-સાધનઃ—સીદ્ધાથી લોકોએ સાધેલા અથવા સીદ્ધીસાધનરૂપ.

વૃક્ષાહીવૃક્ષમોવિષ્ણુર્વૃષપર્વાવૃષોદરઃ ॥

વર્દનોવર્દમાનશ્રવિવિક્તઃશ્રુતિસાગરઃ ॥૨૮॥

ટીકા—વૃક્ષાહી—ધર્મરૂપ દ્વાદશાદિક દીવસ છે જેનાથી તે અથવા વ્રષ્ટી કરનાર. વૃષમઃ—કામનાના વરસાદને વરસાવનાર અથવા મેઘ જેવી કાન્તીવાળા. વિષ્ણુઃ—સર્વ વ્યાપક. વૃષપર્વા—ધર્મસંબંધી પર્યવાળા અથવા વૃષ્ટી પુરણ કરનાર. વૃષોદરઃ—બળદ સરખા પેટવાળા અથવા જેના પેટમાં ધર્મ છે તે. વર્દનઃ—વધનાર. વર્દમાનઃ—વૃદ્ધી કરનાર અથવા પ્રપંચરૂપ પોતે વધનાર. વિવિક્તઃ—જગતથી જુદા. શ્રુતિસાગરઃ—સમુદ્ર સરખા વિશાળ કર્ણવાળા અથવા વેદના સાગર. ॥ ૨૮ ॥

સુમુજોદુર્ધરોવન્મીમહેન્દ્રાવસુદોઃસુઃ ॥

નૈક ન્પોઽહરૂપઃશિપિવિષ્ટઃપ્રકારઃ ॥૨૯॥

ટીકા—સુમુજઃ—સારા જ્ઞાથવાળા. દુર્ધરઃ—દુર્બળી ધારણ કરવાયોગ્ય. વાગ્મી—સુંદર બોલનાર. મહેન્દ્રઃ—ઇન્દ્રના સ્વામી. વસુદઃ—દ્રવ્ય આપનાર. વસુઃ—દ્રવ્યરૂપ અથવા દરિયારૂપ. નૈકરૂપઃ—અનેક રૂપોને ધારણ કરનાર. વૃહદ્રૂપઃ—મોટા રૂપવા-

ળા. શિપિવિષ્ટ:—કેશ રહીત મસ્તકવાળા અથવા ખરાબ આં-
મહીવાળા અથવા યજ્ઞપશુમાં પ્રવેશ કરનાર. પ્રકાશન:—સૂ-
ર્યચેત્રે પ્રકાશ કરનાર. ॥ ૨૯ ॥

ઓજસ્તેજોદ્યુતિધર:પ્રકાશાત્માપ્રતાપન: ॥

ઋદ્ધ:સ્પષ્ટાક્ષરોમંત્રશ્ચંદ્રાંશુર્માસ્કરદ્યુતિ:॥૩૦

ટીકા—ઓજ:—સામર્થ્યવાન. તેજ:—તેજ૩૫. દ્યુતિધર:—
કાન્તીનો ધારક. પ્રકાશાત્મા—પ્રકાશીત આત્માવાળા. પ્રતાપન:—
શત્રુઓને સંતાપનાર અથવા સૂર્યથી અધીક તપાવનાર.
ઋદ્ધ:—વૃદ્ધી કરેલા અથવા પરાપૂર્ણતાથી રોકાયેલ. સ્પષ્ટાક્ષર:
પ્રભુવચાચક અથવા સ્પષ્ટ નામવાળા. મંત્ર:—મંત્ર૩૫. ચંદ્રાંશુ:
ચંદ્રજેવા શીતળ કીરણ૩૫. માસ્કરદ્યુતિ:—સૂર્ય જેવી કાન્તીવાન.

અમૃતાંશુદ્ભવોમાનુ:શશિવિંદુ:સુરેશ્વર: ॥

ઔષધંજગત:સેતુ:સત્યધર્મપરાક્રમ: ॥૩૧॥

ટીકા—અમૃતાંશુદ્ભવ:—ચંદ્રમાને સમુદ્ર મથન કર્યો તે.
માનુ:—સૂર્ય૩૫. શશિવિંદુ:—ચંદ્રમાનું મુળ કારણ અથવા સ-
સલક્ષણ ચંદ્ર. સુરેશ્વર:—દેવોના સ્વામી. ઔષધ:—રોગ દુર
કરનાર અથવા ઔષધ૩૫. જગતસેતુ:—પાળ૩૫ે જગતને તા-
રનાર. સત્યધર્મપરાક્રમ:—સત્ય અને ધર્મે કરી પરાક્રમ કરનાર.

ભૂતભવ્યભવન્નાથ:પવન:પવિત્રોનિલ: ॥

કામકામકૃત્કાંત:કામ:કામપ્રદ:પ્રભુ:॥૩૨॥

ટીકા—ભૂતભવ્યભવન્નાથ:—ભુત-ભવિષ્ય અને વર્તમાનકા-
ળના સ્વામી. પવન:—જગતને પવિત્ર કરનાર અથવા પવન
૩૫. પાવન:—સ્વભક્તોથી અને પોતાના નામોના ઉચ્ચારણ-
થી લોકોને પાવન કરનાર. કામહા—કામદેવનો હુજુનાર. કામ
કૃત—પ્રદુભનને ઉત્પન્ન કરનાર અથવા ધ્યાન કરનાર. કાંત:

સુદર. કામઃ—વિષયેને હામ્બનાર. અથવા સુસુક્ષ્મજનની કા-
મના પુરી કરનાર અથવા કામદેવ રૂપ. કામપ્રદહઃ—શરણા-
ગત જીવોના કામને આપનાર. પ્રમુઃ—જગતમાં વ્યાપક અ-
થવા ઉત્તમ રીતે ભક્તોના રક્ષણ માટે વારે વારે થનાર. ૩૨

યુગાદિદ્યુખાવર્તોઽનેકમાયોમહાશનઃ ॥

અદૃશ્યોવ્યક્તરૂપશ્ચસહસ્રજિદનંતજિત્ ॥૩૩॥

ટીકા—યુગાદિકૃત—યુગને. આરંભ કરનાર. યુગાવર્તઃ—
યુગમાં વર્તનાર. ડૈનૈકમાયઃ—અનેક માયાઓનો ધારક. મહાશનઃ
મોટા મોટા પદાર્થતું ભોજન કરનાર. અદૃશ્યઃ—જોવામાં નહીં
આવનાર. વ્યક્તરૂપઃ—રૂપે રૂપવાન અથવા અપ્રસીદ્ધ રૂપ.
સહસ્રજિત્—હજારેને જીતનાર. અનંતજિત્—અનંત શત્રુ રાક્ષ-
સોને જીતનાર. ॥૩૩॥

દૃષ્ટોવિશિષ્ટઃશિષ્ટેષ્ટઃશિશ્વંડીનહુષોહુષઃ ॥

ક્રોધહાક્રોધકૃત્કર્તાવિશ્વવાહુર્મહીધરઃ ॥૩૪॥

દૃષ્ટઃ—સર્વને વાસા અથવા પુજવા યોગ્ય. વિશિષ્ટઃ—વિ-
શેષ ગુણવાન. શિષ્ટેષ્ટઃ—ડાહ્યા પુરૂષોને પુજવા યોગ્ય. શિશ્વંડીઃ—
મયુર રૂપ. નહુષઃ—જીતેને માયાવડે બાંધનાર અથવા નહુષ
રૂપ. વૃષઃ—વૃષાદેવ, ક્રોધહા—ક્રોધને હાજીનાર. ક્રોધકૃત્—ક્રો-
ધ કરનાર. કર્તા—ત્રીભુવન કરનાર. વિશ્વવાહુઃ—જગત છે બાહુ
જેના. મહીધરઃ—પૃથ્વીને ધારણ કરનાર અથવા પર્વતરૂપ. ૩૪

અચ્યુતઃપ્રથિતઃપ્રાણઃપ્રાણદોવાસવાનુજઃ ॥

અપાન્નિધિરધિષ્ઠાનમપ્રમત્તઃપ્રતિષ્ઠિતઃ ॥૩૫॥

ટીકા—અચ્યુતઃ—ભક્તોથી કદીપણ જીત નહીં થનાર અથવા
ગતિ રહિત. પ્રથિતઃ—વેદાદીકોમાં સર્વદા પ્રસિદ્ધ. પ્રાણઃ—
સર્વમાં ચેષ્ટા કરનાર અથવા પંચ પ્રાણરૂપ. પ્રાણદઃ—પ્રાણને

આપનાર. વાસવાનુજઃ—ઇંદ્રનો નાનો ભાઈ અપાંનિધિઃ—જળ-
ના ભંડાર. અધિષ્ઠાન—ચતુર્દશ ભુવનનું કારણ. અપ્રમત્તઃ—પ્રમાદ
રહિત. પ્રતિષ્ઠિતઃ—દેવાલયોમાં લોકોએ પ્રતિષ્ઠા કરેલા. ॥૩૫॥

સ્કંદઃસ્કંદધરોધુર્યોવરદોવાયુવાહનઃ ॥

વાસુદેવોઽહદ્ધાનુરાદિદેવઃપુરંદરઃ ॥૩૬॥

ટીકા—સ્કંદઃ—સર્વમાં વ્યાપક અથવા રસાદિકને સો-
પણ કરનાર. સ્કંદધરઃ—વાયુને ધરનાર અથવા કાર્તિકસ્વા-
મીનો ધારક. ધુર્યઃ—જગતના કારભારને વહન કરનાર.
વરદઃ—વરદાન આપનાર અથવા ઇચ્છા પુરણ કરનાર. વાયુ
વાહનઃ—ભગવાન ગરુડપર બેસનાર અથવા વાયુ જેવું વાહ-
ન છે તે. વાસુદેવઃ—વાસુદેવના પુત્ર. વૃહદ્ધાનુઃ—મોટો પ્રકાશ
કરનાર. આદિદેવઃ—પ્રાચીન દૈવત અથવા દેવોના પણ આદી
દેવ. પુરંદરઃ—ઇંદ્રદેવ. ॥ ૩૬ ॥

અશોકસ્તારણસ્તારઃશૂરઃશૌરિર્જનેશ્વરઃ ॥

૩ નુકૂલઃશતાવર્તઃપદ્મીપદ્મનિમેક્ષણઃ ॥૩૭॥

ટીકા—અશોકઃ—શોકરહિત. તારણઃ—તરવનાર. તારઃ—
શત્રુઓને પણ તારનાર અથવા નાવરૂપ. શૂરઃ—પરાક્રમી.
શૌરિઃ—સુરવીરોના સ્વામી અથવા સુરવંશમાં જન્મ લેનાર.
જનેશ્વરઃ—લોકોના નાથ. અનુકૂલઃ—સર્વ જીવોને પસંદ. શતાવ-
ર્તઃ—સો અવતારોને ધારણ કરી રહેનાર. પદ્મી—કમળ પુષ્પને
હાથમાં ધારણ કરનાર. પદ્મનિમેક્ષણઃ—કમળ જેવાં નેત્રવાળા.

પદ્મનાભોઽરવિંદાક્ષઃપદ્મગર્ભઃશરીરમૃત્ ॥

મહર્ષિર્નદ્ધોત્ત્વાત્મામહાક્ષોગરુડધ્વજઃ ॥૩૮॥

ટીકા—પદ્મનાભઃ—નાભીમાં કમળને ધારણ કરનાર.
ઽરવિંદાક્ષઃ—શતા કમળ જેવા નેત્રવાળા. પદ્મગર્ભઃ—જેના ગર્ભ

માં પદ્મ છે. અથવા બ્રહ્મારૂપ. શરિરમૃત—શરીરને ધારણ કરનાર. મહર્ષિ:—મોટી શમૃદ્ધિવાન. કદ્ધ:—સમૃદ્ધીરૂપ. વદ્વાત્મા: વૃદ્ધી પામેલા આત્માવાળા. મહાક્ષ:—મોટા નેત્રવાળા. ગરુદધ્વજ:—જેની ધ્વજમાં ગરુડ છે તે. ॥ ૩૮ ॥

અતુલ:શરભોભીમ:સમયજ્ઞોહવિર્હરિ: ॥

સર્વલક્ષણલક્ષણ્યોલક્ષ્મીવાન્સમિતિંજય: ॥૩૯॥

ટીકા—અતુલ:—તુલનારહિત. શરભ:—આણેથી પ્રકાશનાર. ભીમ:—ભયંકર. સમયજ્ઞ:—સંપૂર્ણ યજ્ઞો કરનાર અથવા સમયને જાણનાર. હવિર્હરિ:—હિમ દ્રવ્યને લેનાર. સર્વલક્ષણલક્ષણ્ય:—સર્વ લક્ષણે કરી લક્ષણ કરવાયોગ્ય. લક્ષ્મીવાન્—પૈશાદાર. સમિતિંજય:—સમીતી દેત્યને જીતનાર અથવા સંગ્રામ જીતનાર. ॥ ૩૯ ॥

વિક્ષરોરોહિતોમાર્ગોહેતુર્દામોદરસ્સહ: ॥

મહીધરોમહાભાગોવેગવાનમિતાશન: ॥૪૦॥

ટીકા—વિક્ષર:—નાશરહિત. ગેહીત:—રાતાવર્ણરૂપ અથવા મત્સરૂપ. માર્ગ:—માર્ગરૂપ. હેતુ:—જગતના કારણરૂપ. દામોદર શ્રી કૃષ્ણ અવતારમાં માતા જશોદાજીએ જેને પેટે દોરે બાંધેલો છે તે. સહ:—સહન કરનાર. મહીધર:—મહીધરનાર. મહાભાગ:—માહા ભાગ્યવાન. વેગવાન—વેગવાળા. અમીતાશન:—પ્રમાણથી લક્ષણ કરનાર અથવા આહાર પ્રમાણ નહીં તે. ॥૪૦॥

ઉદ્ભવ:ક્ષોભણોદેવ:શ્રીગર્ભ:પરમેશ્વર: ॥

કરણંકારણંકર્તાવિકર્તાગહનોગુહ: ॥૪૧॥

ટીકા—ઉદ્ભવ:—ઉત્કૃષ્ટ જન્મવાળા અથવા સંસારના ઉદ્ભવી. ક્ષોભણ:—શત્રુઓનો ક્રોધથી નાશ કરનાર. દેવ:—જગતમાં રમનાર. સ્ત્રીગર્ભ:—લક્ષ્મી જેના વાંમ અંગે બીરાજ-

માન છે તે. પરમેશ્વર:—સારીપેઠે ઐશ્વર્ય કરનાર અથવા સર્વો-
ત્તમ ઇશ્વર. કરણ—સાધનરૂપ કારણ—જગતનું મુળ કારણ.
કર્તા—ભક્તોપર પ્રશાદ કરનાર. વિકર્તા—વીવીધ પ્રકારે કર-
નાર. ગહન:—ગુપ્ત. ગુહ:—માયાથી વીંટાયેલ અથવા શરિર ગુપ્ત
કરનાર ॥ ૪૧ ॥

વ્યવસાયોવ્યવસ્થાન:સંસ્થાન:સ્થાનદોધ્રુવ:॥
પરર્ધિ:પરમ:સ્પૃષ્ટસ્તુષ્ટ:પુષ્ટ:શુભેક્ષણ:॥૪૨॥

ટીકા—વ્યવસાય:—કાળ ગમાવનાર. વ્યવસ્થાન:—વ્યવસ્થા
કરનાર. સંસ્થાન:—સ્થાનરૂપ. સ્થાનદ: સ્થાન આપનાર ધ્રુવ:—
અચળ અથવા ધ્રુવરૂપ. પરર્ધિ:—સારી બુદ્ધીવાન. પરમસ્પૃષ્ટ:—
ઉત્કૃષ્ટ ભક્તોને પ્રત્યક્ષ થનાર. તુષ્ટ:—સંતોષી. પુષ્ટ:—શરણાંગ-
ત લોકોએ પુષ્ટી કરેલા અથવા પુરુષ. શુભેક્ષણ:—ઉત્તમ નેત્રવા-
ળા અથવા સારીરીતે જોનાર ॥ ૪૨ ॥

રામોવિરામોવિરજોમાર્ગોનેયોનયોઽનય: ॥
વીર:શક્તિમતાંશ્રેષ્ઠોધર્મોધર્મવિદુત્તમ:॥૪૩॥

ટીકા—ગમ:—મોટા મોટા યોગીયો જોનારાં રમે છે તે
અથવા સર્વમાં રમનાર. વિગમ:—જગતના વિશ્રામરૂપ. વિરજ:
શુદ્ધ મત્વગુણવાળા. માર્ગ:—રસ્તો બતાવનાર અથવા માર્ગ-
રૂપ. નેય:—ભક્તો વાસ્તે પામવા યોગ્ય. નય:—નીતીવાન.
અનય:—ન્યાય રહીત. વીર:—બળવાન. શક્તિમતાંશ્રેષ્ઠ:—શક્તી-
વાન પુરૂષોમાં શ્રેષ્ઠ. ધર્મ:—ધર્મ કેનાર અથવા ધર્મરૂપ. ધર્મવિ-
દુત્તમ:—ધર્મ જાણનારા પુરૂષોમાં ઉત્તમ. ॥ ૪૩ ॥

વૈકુંઠ:પુરુષ:પ્રાણ:પાણદ:પ્રણવ:પૃથુ: ॥

ત્રિરણ્યગર્ભ:શત્રુઘ્નોવ્યાપ્તોવાયુરધોક્ષજ:॥૪૪॥

ટીકા—વૈકુંઠ:—વૈકુંઠનામા આહ્વાજનો પુત્ર. પુરુષ:—નાના

પ્રકારના પ્રાણીઓમાં વસનાર અથવા પુરરાજા પાસે જઈ જૈ-
ત્યોનો ક્ષય કરનાર. પ્રાણઃ—પ્રાણરૂપ અથવા જગતને જીવાડ-
નાર. પ્રાણદઃ—જીવ આપનાર. પ્રણવઃ—દેવો જેને પ્રકૃષ્ટ કરી નમેછે
તે અથવા ઓંકાર રૂપ. વૃથુઃ—મોટો અથવા પ્રચુરાજરૂપ.
હિરણ્યગર્ભઃ—હીરણ્યરૂપ વડના પત્રપર બાળ થનાર અથવા
હીરણ્યનામા અસુરને ગર્ભમાં ધારણ કરનાર. શત્રુઃ—શત્રુ-
ઓને હણનાર. વ્યાસઃ—જગતમાં વ્યાપેલા. વાયુઃ—વાયુરૂપ
અથવા સઘળે વ્યાપે થનાર. અધોક્ષજઃ—હેઠળ ઈંદ્રીજનન્ય જ્ઞા-
નને રાખનાર અથવા સર્વોત્તમ જ્ઞાનવાન. ॥ ૪૪ ॥

ઋતુઃસુદર્શનઃકાલઃપરમેષ્ટીપરિગ્રહઃ ॥

ઉગ્રસંવત્સરોદક્ષોવિશ્રામોવિશ્વદક્ષિણઃ ॥ ૪૫ ॥

ટીકા—ઋતુઃ—વસંત આદી ૬ રૂતુઓનો ધારક. સુદર્શનઃ—
સારા દર્શણવાળા અથવા સુદરશણ ચક્રના ધારક. કાલઃ—કાળ
રૂપ. પરમેષ્ટીઃ—બ્રહ્મદેવરૂપ અથવા વૈકુંઠમાં રહેનાર. પરિગ્રહઃ—
મુમુક્ષોનો પરીગ્રહ કરનાર અથવા સર્વ જીવોને ગ્રહણ કર-
નાર. ઉગ્રઃ—કારણવશથી તામસી, અથવા ઉત્તમ વસ્તુને ભ-
ક્ષણ કરનાર. સંવત્સરઃ—સમગ્ર સર્વ કાળમાં કર્મના કાળરૂપ-
થી વસનાર અથવા ત્રીસતાદીક સૃષ્ટી દીવસ વડે અને ૬૦
સંવત્સર વડે યુક્ત એવા કાળરૂપ. દક્ષઃ—સારા કામમાં ચ-
તુર અથવા હાથી. વિશ્રામઃ—થાકને દુર કરનાર અથવા આ-
શ્રયરૂપ. વિશ્વદક્ષિણઃ—જગતમાં ઉદ્ધાર અથવા ચતુર. ॥ ૪૫ ॥

વિસ્તારઃસ્થાવરઃસ્થાણુઃપ્રમાણવીજમવ્યયમ્ ॥

અર્થોઽનર્થોમહાકોશોમહાભોગોમહાધનઃ ॥ ૪૬ ॥

ટીકા—વિસ્તારઃ—વિસ્તાર કરનાર. સ્થાવરઃ—વૃક્ષાદીરૂપ.
સ્થાણુઃ—પાલન કરનાર. પ્રમાણઃ—આધારભુત અથવા મર્યા-
દારૂપ. વીજઃ—બીજરૂપી. અવ્યયઃ—અવીનાશી. અર્થઃ—પ્રયો-

જનરૂપ. અનર્થ:—અર્થ રહીત. મહાકોષ:—મોટા ભંડારવાળા
અથવા આનંદમયરૂપ જેટલું કામ છે તે. મહામોગ:—મોટા
ભોગી. મહાધન:—મોટા પૈસાદાર. ॥ ૪૫ ॥

અનિર્વિણ્ણઃ સ્વ દિષ્ઠો ભૂર્ધમ પોમહામલ્લઃ ॥

નક્ષત્રનોમિર્નક્ષત્રીક્ષમઃ ક્ષામઃ સમો નઃ ॥ ૪૬ ॥

ટીકા—અનિર્વિણ્ણઃ—દુખ રહીત, અથવા ભક્તોનું કાર્ય
કરવામાં નિર્વેદ. સ્વદિષ્ઠઃ—સ્થુલ. મૂ:—પૃથ્વીરૂપ. ધર્મયૂષઃ—
ધર્મનો સમુદ્ધ. મહામલ્લઃ—મોટા મોટા યજ્ઞો કરનાર અથવા
ધર્મરૂપ સર્વોત્તમ પુજનીક. નક્ષત્રનેમીઃ—નક્ષત્રો પાસે ચક્ર જે-
વી ગતીથી જનાર, અથવા ચંદ્ર જેવા આનંદદાયક. નક્ષત્રીઃ—
ક્ષત્રી વર્ણુ વગરના અથવા એના જેવો બીજો ક્ષત્રી નહીં તે.
ક્ષમઃ—સહનસીલ. ક્ષામઃ—નાસ રહીત અથવા અસુરોને દુ-
ર્બળ કરનાર. સમીહનઃ—ચેષ્ટા કરનાર. ॥ ૪૬ ॥

યજ્ઞરૂપો મહેજ્યશ્ચક્રતુઃ સત્ત્વતાંગતિઃ ॥

સર્વદર્શી વિમુક્તાત્મા સર્વજ્ઞો જ્ઞાનમુત્તમમ્ ॥ ૪૮ ॥

ટીકા—યજ્ઞઃ—યજ્ઞરૂપ. રૂપ્યઃ—લોકોએ પુજેલા. મહેજ્યઃ—
મોટા મોટા તપશ્વીઓએ પુજેલા. ક્રતુઃ—આખા જગતને
આક્રમણ કરનાર અથવા નાના પ્રકારની ક્રીયારૂપ. અન્તઃ—
શાન્ત પુરૂષોને ગ્રહણ કરનાર. સત્તાંગતિઃ—સતપુરૂષોમાં ગમન
કરનાર. સર્વદર્શીઃ—સર્વને દ્રષ્ટીગત થનાર. વિમુક્તાત્માઃ—મુક્ત
પુરૂષોના આધાર. સર્વજ્ઞઃ—સર્વના અભીપ્રાય જાણનાર.
જ્ઞાનમુત્તમઃ—શ્રેષ્ઠ જ્ઞાનવાન. ॥ ૪૮ ॥

સુવૃત્તઃ સુમુરુઃ સૂક્ષ્મઃ સુઘોષઃ સુસ્વઃ સુહૃત્ ॥

નોહસેષિત્ત્વમેધોદાત્ત્વમર્વિદારણઃ ॥ ૪૯ ॥

ટીકા—સુવૃત્તઃ—સારા વૃત્તવાળા. સુમુરુઃ—સુંદર મુખવા-

ળા. સુક્ષ્મ:—પરમાણુરૂપ અથવા દુર્વિદ્ય. સુયોગ:—સારા શબ્દ-
વાળા. સુસર:—સુખ આપનાર. સુહૃદ:—અંતર્યામીપણથી
સર્વના હૃદયમાં મીત્ર માફક રેનાર અથવા સામે ઉપકાર ન
ચલાતાં ઉપકાર કરનાર. મનોહર:—લોકોના અનંત:કરણતું હ-
રણ કરનાર અથવા સુંદર. જીતક્રોધ:—ક્રોધને જીતનાર.
વીરબાહુ:—બળવાન હાથવાળા. વિદારણ:—શત્રુઓનો નાશ
કરનાર. ॥ ૪૯ ॥

સ્વાપનઃસ્વવશોભ્ય પીનૈકાત્માનૈકકર્મકૃત ॥

વત્સરોવત્સલ્યવત્સરીત્નગર્ભોધનેશ્વરઃ ॥૫૦॥

ટીકા—સ્વાપનઃ—નીંદ્રાકરાવનાર. સ્વવશઃ—સ્વતંત્ર. વ્યાપીઃ—
સર્વ સ્થળે રહેનાર. નૈકાત્મા!—અપરીમીત આત્માને ધારણ
કરનાર. નૈકકર્મકૃતઃ—અનેક કર્મો કરનાર. વત્સરઃ—બાળકોને
આપનાર, અથવા ગોવાળીઆઓને રાત્રે દાન આપનાર.
વત્સલઃ—હીત કરનાર. વત્સીઃ—જગતનું બાળકોની પેઠે પી-
તાની માફક રક્ષણ કરનાર, અથવા શ્રી કૃષ્ણાદી અવતારોને
ધારણ કરી ગોવાળો સંગાતે રમનાર. રત્નગર્ભઃ—રત્નોની આં-
ણરૂપ. ધનેશ્વરઃ—ધનનો ઇન્દ્ર અથવા કુબેર. ॥૫૦॥

ધર્મગુબ્ધર્મૃદ્ધર્મીસદસત્ક્ષરમક્ષરમ્ ॥

અવિજ્ઞાતાસહસ્રાંશુર્વિધાતાત્તલક્ષણઃ ॥૫૧॥

ટીકા—ધર્મગુપ્—ધર્મને છાંનો રાખનાર, અથવા ધર્મનું
રક્ષણ કરનાર. ધર્મકૃતઃ—ધર્મ કરનાર અથવા આચાર પાલ-
નાર. ધર્મીઃ—ધર્મ સ્વીકારનાર. સત્ઃ—સત્તારૂપી અથવા સા-
ચું બોલનાર. અસત્—સત્તારહીત, અથવા બુદ્ધું બોલનાર.
ક્ષરમ્—ચલ. અક્ષરમ્—અચળ. અવિજ્ઞાતા—કોઈ વખત નહીં
બાંધુનાર. સહસ્રાંશુઃ—હજાર માર્ગવાન, અથવા હજાર કીરણ-

વાળા. વિધાતા—અનેક પ્રકારના ભોદોના વીસ્તાર કરનાર
અથવા બ્રહ્મા૩૫. કૃતલક્ષણ:—ચીન્હને પ્રમાણ કરી વર્તનાર
અથવા કરેલા લક્ષણવાળા. ॥ ૫૧ ॥

ગમસ્તિનેમિસત્વસ્થસિંહોભૂતમહેશ્વરઃ ॥

અભિલેષોઽહાદેવોદેવેશોદેવમૃદુરુઃ ॥૫૨॥

ટીકા—ગમસ્તિનેમિ:—સૂર્યચક્ર મધ્ય રેહુનાર અથવા કી-
રણ અને ચક્ર ધારા પ્રમાણે વર્તનાર. મત્વસ્થ:—સત્વ ગુણે કરી
રેહુનાર. સિંહ:—સીંહ સરખા પરાક્રમી અથવા સીંહ સરખા
સ્વરૂપવાન. ભૂતમહેશ્વર:—જીવોના મોટા ઇન્દ્ર. આદિદેવ:—
પેલાદેવ, અથવા આદીકારણ૩૫. મહાદેવ:—જ્ઞાનયોગ્ય સંપત્તી
ભોગવનાર, અથવા શંકર૩૫. દેવેશ:—દેવોના સ્વામી. દેવ
મૃત—દેવોનું ભરણ પોષણ કરનાર. ગુરુ:—ઉપદેશ કરનાર,
અથવા શીક્ષક. ॥ ૫૨ ॥

ઉત્તરોગોપતિર્ગોપ્તાજ્ઞાનગમ્યપુરાતન

શરીરભૂતમૃદ્બોક્તાકર્પીદ્રોભૂરિદક્ષિણ ॥૫૩॥

ટીકા—ઉત્તર:—ઉત્કૃષ્ટ સંસાર જન્મથી તારનાર અથવા
ઇંદ્ર ઉત્તર. ગોપતિ:—ગાયોના રક્ષક અથવા દીશાઓના પતિ
અથવા ગોવાળ વેસ ધરનાર. ગોપ્તા:—ગાયોનું તથા સર્વ જ-
ગતનું રક્ષણ કરનાર. જ્ઞાનગમ્ય:—જ્ઞાનવડે પામવા યોગ્ય.
પુરાતન:—પ્રાચીન અથવા જુના. શરીરભૂત—શરીરધારી આ-
કાશાદી જીવોના ધારક અથવા પાલન કરનાર. ભોક્તા—
અનેક પ્રકારના ભોગોને ભોગવનાર. કર્પીદ્ર:—સુગ્રીવઆદી
વાંદરાઓના સ્વામી. મુરિદક્ષિણ:—રામાદી અવતારોમાં યજ્ઞ
દક્ષણ આપનાર અથવા દાન કરવા સાડું પુષ્કળ દ્રવ્ય જે-
ની પાસે છે તે. ॥ ૫૩ ॥

સોમપોઽમૃતપ સ્સોમઃપુરુજિત્પુરુષ સ્તમઃ॥ વિન
યોજયસ્સત્યસંઘોદાશાર્હસ્સાત્વતાંપતિઃ॥૫૪॥

ટીકા—સોમપઃ—સોમવધ્વી રસનું પાન કરનાર. અમૃતપઃ—
દેવતાઓના પાલક, અથવા અમૃતનું પાન કરનાર. સોમઃ—
સોમવધ્વીરૂપ. પુરુજિત્—પુરુ રાજાને જીતનાર. પુરુસત્તમઃ—પુરુ
દેશના સ્વામી અથવા પુરુષોમાં શ્રેષ્ઠ. વિનયઃ—અત્યંત મા-
ન્ય કરનાર અથવા દુષ્ટોને કંડ દેનાર. જયઃ—સમગ્ર પ્રાણી-
ઓના જીતનાર. સત્યસંઘઃ—સત્ય પ્રતીજ્ઞાવાળા. દાશાર્હઃ—દાન-
ને યોગ્ય અથવા યાદવોએ પુજેલા. માત્વતાંપતિઃ—સત્ય ગુણ-
વાળાના પતિ અથવા ભક્તોનું રક્ષણ કરનાર. ॥ ૫૪ ॥

જીવોવિનયિતાસાક્ષીમુકુંદોઽમિતવિક્રમઃ ॥
અંભોનિધિરનંતાત્મામહોદધિશયોતેકઃ ॥૫૫॥

ટીકા—જિવઃ—પંચ પ્રાણને ધારણ કરનાર. વિનયિતાસાક્ષી—
વિનયવાન અથવા વિનયથી સર્વનો સાક્ષી. મુકુંદઃ—મુકંતી
આપનાર અથવા મુનામૈદૈત્યને તાડાણ કરનાર. મિતવિક્રમઃ—
પ્રમાણીક, પરાક્રમી. અંભોનિધિઃ—દેવમનુષ્ય, પીતૃ અને દૈત્ય
તેમના આધાર અથવા જળના ભંડારરૂપ. અનંતાત્માઃ—જેનો
આત્મા બળશઃમમાં છે તે અથવા અનંત આત્માવાળા.
મહોદધિશયઃ—મોટા સમુદ્રમાં સુનાર. અંતેકઃ—અધિન કરનાર
અથવા નાશ કરનાર. ॥ ૫૫ ॥

અજોમહાર્હસ્વામાવ્યોજિતામિત્રઃપ્રનોદન્ ॥
આનંદોઽન્દ્રનોદન્દઃસત્યધર્માત્રિવિક્રમઃ॥૫૬॥

ટીકા—અજઃ—જન્મ વગરના. મહાર્હઃ—મોટા પુરુષોનું
સન્માન કરનાર અથવા મોટી પુજાને યોગ્ય. સ્વામાવ્યઃ—

ભક્તોને ભાવના કરવા થોડા અથવા સ્વભાવ જાણનાર.
 જિતામિત્ર:—શત્રુઓને છતનાર અથવા છતારી રાજના મિત્ર.
 પ્રમોદન:—સારા પ્રમોદવાન અથવા અત્યંત આનંદ કરનાર.
 આનંદ:—સુખરૂપ. નંદન:—સમૃદ્ધી કરનાર. નંદ:—ગોપમૂર્તિ
 અથવા સમૃદ્ધીવાન. સત્ય ધર્મ—સત્યધર્મી. ત્રિવિક્રમ:—ત્રણ લોક-
 કમાં ઉતાવળા, ગરૂડ સહીત જનાર અથવા ત્રણ લોકમાં
 પરાક્રમ કરનાર. ॥ ૫૬ ॥

મહર્ષિઃકપિલાચાર્યઃકૃતજ્ઞોમેદિનીપતિઃ ॥

ત્રિપલ્લવિન્દ્યાધ્યક્ષોમગ્ગૃંગઃકૃતાંતકૃત્ ૫૭

ટીકા—મહર્ષિ:—મોટારૂપી. કપિલાચાર્ય—કપિલ આચાર્ય
 જેવા. કૃતમ્ન:—કરેલાંને જાણનાર. મેદિનીપતિ:—પૃથ્વીના સ્વામી.
 ત્રિપલ્લવ:—સ્વર્ગ, મૃત્યુ અને પાતાલ એવા સ્થાનમાં રહેનાર
 અથવા ત્રણ પદવાળા. ત્રિદશાધ્યક્ષ:—તેત્રીસકોટી દેવોના ઉ-
 પરી. મહાગ્નિ:—મત્સરૂપમાં શીંગડા હાવું તે, અથવા મોટા
 શીંગડાંવાળા. કૃતાંતકૃત્—સીદ્ધાંત કરનાર, અથવા કરેલાં અં-
 તના પણ કરનાર અને કાળને પણ અંત કરનાર. ॥ ૫૭ ॥

મહાવરાહોગોવિંદઃસુષેણઃકનકાંગદી ॥

ગુહ્યોગમીરોગહનોગુપ્તચક્રગદાધરઃ ॥૫૮॥

ટીકા—મહાવરાહ:—મોટા વરાહરૂપ અથવા મહાનલોક-
 થી વીલક્ષણ વરાહ. ગોવિંદ:—ગાયો ચરાયા સારૂ વગડામાં
 જનાર અથવા પૃથ્વી મેળવનાર, અથવા વિદ્વાનને મેળવ-
 નાર. સુષેણ:—શોભાયમાન શેનાવાળા. કનકાંગદિ:—કનકમય
 અંગદવાળા અથવા સોનાનાં હાથના હુપણે જેના છે.
 ગુહ્ય:—ગુપ્ત. ગમિર:—ગુહ અભીપ્રાયવાળા અથવા ગંભીર.
 ગહન:—અગાધ. ગુપ્ત:—છંદ્રીયોથી અસાદ્ય અથવા રક્ષણ ક-
 રેલા. ચક્રગદાધર:—ચક્ર અને ગદાને ધારણ કરનાર ॥ ૫૮ ॥

वैधाःस्वांगः।जितः।ऋणादृढःसंकर्षणोच्युतः

व।ऋणोवा।ऋणादृढः।ऋणकराक्षोम।ममनाः॥५९॥

टीका—वैधाः—लुक्तेना ह्रीतनुं वीशेष धारण करनार
अथवा अहमेवइप. स्वांगः—सारा अंभवाणा, अथवा स्व-
कीय लुक्त अंगपेठे. अजितः—नहीं शतामेला. ऋणः—
श्यांभ. दृढः—पुष्ट. संकर्षणः—लुक्तेना दुपने भेयनार अ-
थवा सारी पेठे धनुष भेयनार. उच्युतः—अपरह्रीत. वरुणः—
आपखी प्राप्तीने भारे याहे ते अथवा वइलुइपी. वारुणः—
वइलुना पुत्र वादमीकइप थया ते अथवा वइलुथी संभंध
करनार. वृक्षः—वृक्षइप. पुष्कराक्षः—कमलजेवां नेत्रवाणा.
महामनः—भोटा अंतःकरलुअणा. ॥ ५९ ॥

भगवान्भगवानंदोवनमाली।हलायुधः॥आदि
त्योज्योतिरादित्यःसहिष्णुर्गतिस्तमः॥६०॥

टीका—भगवान्—सारा लाज्यवाणा. भगवा—संहार सभे
अर्थ्यादीक लुगनें संहारनार अथवा दुष्टयशने हलुनार.
आनंदी—लुक्तेने आनंद आपनार. वनमालि—वनभाणाना
वेरनार. हलायुधः—शत्रुआनुं विदारण करवाने हल नामना
आयुधने राखनार. आदित्यः—अदीतीना पुत्र अथवा सूर्यइप.
ज्योतिरादित्यः—सूर्य पेठे प्रकाश करनार. सहिष्णुः—अपराधा स-
हण करनार. गतिस्तमः—उत्तम गतीवाणा. ॥ ६० ॥

सुधन्वाखंडपरशुर्दारुणाद्रविणप्रदः॥ दिव

स्वः।कसर्वदृग्व्यासोवाच।तत्स्योदितः॥६१॥

टीका—सुधन्वा—सारा धनुष्यवाणा. संवत्सुः—अंतीत
पर सुवाणा अथवा शत्रुने अंउवा. परसुराभइप अथवा

રામ અવતારમાં કરશીવાળા તે. દારુણ—કઠિણ અથવા મ-
ન્દમીકૃત અસુરને ભયંકર. દ્રવિણપ્રદઃ—સુવર્ણ આપનાર.
દિવસ્વૃક્—સ્વર્ગને અડકનાર. સર્વદ્રક્—શર્વને જોનાર. વ્યાસઃ—
વ્યાસરૂપ. વાચસ્પતિઃ—બ્રહ્મરૂપતિ તુલ્ય ભાષણ કરનાર અ-
થવા વિદ્યાના સ્વામી. અગોનિજઃ—યોનીથી નહી જન્મ લેનાર.

ત્રિસામાસામગઃસામનિર્વાણંભેષજંભિષક્ ॥

સંન્યાસકૃચ્છમઃશાંતોનિષ્ઠાશાંતિઃપરાયણઃ ॥

ટીકા—ત્રિસામા—ત્રણમાસ જેના છે અથવા ત્રણ કાળ-
માં સમ શાન્તીવાળા. સામગઃ—સામ વેદને ગાનાર. સામઃ—
કૃષ્ણમૂર્ત્તિ. નિર્વાણ—ભક્તોનું ઉત્તમ સ્થાનક અથવા પરમા-
નંદરૂપ. ભેષજ ઔષધરૂપ. ભિષક્—ધન્યંતરીરૂપ. સંન્યાસકૃત્—
સંન્યાસમાર્ગ કરનાર. શમઃ—હૃદીઓનું સમન કરનાર અ-
થવા સમતાવાન. શાન્તઃ—સદા શાંતીવાળા. નિષ્ઠાશાંતિઃ—જ-
ગતની સ્થિતિમાં પણ શાંત થનાર. પરાયણઃ—ભક્તોનું
સ્થાનક. ॥ ૬૨ ॥

શુભાંગઃશાંતિદઃસ્વષ્ટાકુમુદઃકુવલેશયઃ

ગોહિતોગોપતિર્ગોષ્ઠાવૃષભાક્ષોવૃષપ્રિયઃ ॥ ૬૩ ॥

ટીકા—શુભાંગઃ—સારા અંગવાળા. શાંતિદઃ—શાંતિ આ-
પનાર. સ્વષ્ટાઃ—સાત્ત્વીક, રાજસીક, તામસીક પ્રજ્ઞના સરજ-
નાર. કુમુદઃ—પદ્મરૂપ અથવા પૃથ્વીમાં આનંદ પામનાર.
કુવલેશયઃ—જળમાં સયન કરનાર. ગોહિતઃ—યજ્ઞોને વધારનાર.
અથવા પૃથ્વીનું હ્રીત કરનાર અથવા ગાયોનું હ્રીત કરનાર.
ગોપતિઃ—પૃથ્વીના સ્વામી અથવા ગાયો પાળનાર. ગોષ્ઠા-
રક્ષણ કરનાર. વૃષભાક્ષઃ—ધર્મ છે નેત્ર જેને અથવા બળદ
સરખા મોઢા નેત્રવાળા. વૃષપ્રિયઃ—ધર્મ જેને વાલો છે અ-
થવા બળદ જેને વાળા છે તે. ॥ ૬૩ ॥

અનિ-ત્તૌનિવૃત્તાત્માસંક્ષેપ્તાક્ષેમકૃચ્છિવ ॥

શ્રીવત્સવક્ષાશ્રીવાસશ્રીપતિશ્રીમતાંવરદ્ ૪

ટીકા—અનિસ્તિઃ—લોકસંગ્રહ અર્થ કર્મથી નિવૃત્ત થએ-
લા અથવા નિવરતીને નહીં પામનાર. નિવૃત્તાત્મા—વિષયોથી
આત્માને દુર કરનાર. સંક્ષેપ્તા—મોટાઓને અલ્પ કરનાર.
ક્ષેમકૃત્—કલ્યાણ કરનાર. શિવઃ—શંકર૩૫ અથવા નામ સં-
ભારવાથી પવિત્ર કરનાર. શ્રીવત્સવક્ષાઃ—વક્ષસ્થળમાં વત્સ-
નામા ચિન્હને ધારણ કરનાર. શ્રીવાસઃ—લક્ષ્મીના વાસ.
શ્રીપતિઃ—લક્ષ્મીજીના પતિ. શ્રીમતાંવરઃ—ધનવાનોમાં શ્રેષ્ઠ. ૬૪

શ્રીદઃશ્રીશઃશ્રીનિવાસઃશ્રીનિધિશ્રીવિભાવનઃ

શ્રીધરઃશ્રીકરઃશ્રેયઃશ્રીમાલ્લોકત્રયાશ્રયઃ ૬૫

ટીકા—શ્રીદઃ—લક્ષ્મી આપનાર. શ્રીશઃ—લક્ષ્મીના ઈશ.
શ્રીનિવાસઃ—લક્ષ્મીના વાસ. શ્રીનિધિઃ—લક્ષ્મીના ભંડાર. શ્રીવિભાવનઃ—
વિવિધ પ્રકારે લક્ષ્મીના ભાવના કરનાર અથવા લક્ષ્મીને
પમાડનાર. શ્રીધરઃ—શોભાને ધારણ કરનાર. શ્રીકરઃ—સ્મર્ણ
માત્રથી લક્ષ્મીવાન કરનાર અથવા શોભા કરનાર. શ્રેયઃ—
કલ્યાણકારક. શ્રીમાન—લક્ષ્મીવાન. લોકત્રયાશ્રયઃ—ત્રણ લોકોના
આશ્રય. ॥ ૬૫ ॥

સ્વક્ષઃસ્વંગઃશતાનંદોનાંદિજ્યોતિર્ગણેશ્વરઃ॥

વિજિતાત્માવિધેયાત્માસત્કીર્તિશ્ચિન્નસંશય ॥

ટીકા—સ્વક્ષઃ—સુંદર નેત્રવાળા. સ્વંગઃ—રાસ અંગવા-
ળા. શતાનંદઃ—અનંત જીવેને આનંદ કરાવનાર. નંદીઃ—સ-
મૃદ્ધી૩૫. જ્યોતિર્ગણેશ્વરઃ—જ્યોતિષ્ણોગાના ઈશ્વર. વિજિતાત્મા—
જીતેલા આત્માવાળા. વિધેયાત્મા—વિધાન કરવા યોગ્ય આ-
ત્મા જેનો છે. સત્કીર્તિઃ—સારી કીર્તીવાળા. ચિન્નસંશયઃ—શંકા
યો જેના દુર થયેલા છે તે. ॥ ૬૬ ॥

ઉત્તીર્ણઃસર્વતશ્ચક્ષુરનીશઃશાશ્વતઃસ્થિરઃ ॥

ભૂશયોભૂષણોભૂતિર્વિશોકઃશોકનાશનઃ ॥૬૭

ટીકા—ઉત્તીર્ણઃ—પુરાણોમાં સારવડે પ્રસીદ્ધ અથવા સર્વથી અધીક. સર્વતશ્ચક્ષુઃ—સર્વ તરફ નેત્ર છે જેનાં તે. અનીશઃ—જેનો કોઈ પણ સ્વામી નથી તે. શાશ્વતઃ—સર્વકાળ રહેનાર અથવા પ્રાચીન અથવા કદાપી વિક્રીયા ન પ્રાપ્ત થાય તે. સ્થિરઃ—નિશ્ચલ. ભૂશયઃ—પૃથ્વીપર સુનાર. ભૂષણ—અલંકારરૂપ. ભૂતિઃ—સંપત્તિરૂપ. વિશોકઃ—શોકરહીત. શોકનાશનઃ—ચીંતા દૂર કરનાર. ॥ ૬૭ ॥

અર્ચિઃપ્રાર્ચિતઃકુંભોવિશુદ્ધાત્માવિશોધનઃ ॥

અનિરુદ્ધોઽપ્રતિરથઃ પ્રદ્યુમ્નોઽમિતવિક્રમઃ ૬૮

ટીકા—અર્ચિષ્માન્—દીપ્તવાન અથવા પ્રકાશ કરનાર. અર્ચિતઃ—પુજેલાં. કુંભઃ—માયાયે કરી જીવને ઢાંકનાર અથવા ઘડારૂપ. વિશુદ્ધાત્માઃ—નિર્મળ આત્માવાળા. વિશોધનઃ—અત્યંત શુદ્ધ કરનાર, અથવા પાપોને શોધન કરનાર. અનિરુદ્ધઃ—માયા રહીત અથવા નહીં રોકાયેલ. અપ્રતિરથઃ—રથથી મુક્ત અથવા જેના આગળ પાછળ નહીં તે. પ્રદ્યુમ્નઃ—પ્રદ્યુમ્નરૂપ અથવા ઉત્કૃષ્ટ ધનવાન. ડમિતવિક્રમઃ—જેના પરાક્રમનો પાર નહીં તે. ॥ ૬૮ ॥

કાલનેમિનિહાવીરઃશૌરિઃશૂરજનેશ્વરઃ ॥

ત્રિલોકાત્માત્રિલોકેશઃકેશવઃકેશિહાહરિઃ ૬૯

ટીકા—કાલનેમિ—કાળનેમી અસુરને મારનાર અથવા કાળનો સ્વામી. મહાવિરઃ—મોટો પરાક્રમી. શૌરિઃ—સુરાના કુળમાં થએલા અથવા સુરસેન રાજાના પુત્ર. શૂરજનેશ્વરઃ—સુરવીર પુરૂષોના પણ ધર્મ. ત્રિલોકાત્મા—ત્રણ લોકના આત્મા.

ત્રીલોકેશ:—ત્રણ લોકોના સ્વામી. કેશવ:—સુંદર કેશવાન અથવા સૂર્યને પ્રકાશ કરનાર. કેશિહા—કેશાદિત્યને હણનાર. હરિ:—પાતકોને સમર્પ માત્રણી હરનાર. ॥ ૬૯ ॥

કામદેવ:કામપાલ:કામીકાંત:કૃતાગમ: ॥

અનિર્દેશ્યવપુર્વિષ્ણુર્લોરોઽનંતોધનંજય: ॥૭૦॥

ટીકા—કામદેવ:—ભક્તોની કામના પુરણ કરનાર અથવા કામદેવ૩૫. કામપાલ:—કામનું રક્ષણ કરનાર. કામી—ભક્તની કામનાવાળા. કાંત:—સુંદર અથવા બ્રહ્માનો અંત. કૃતાગમ:—કયાં છે વેદ અગમ જેણે. અનિર્દેશ્યવપુ:—જેનું શરીર પ્રમાણ કરવા યોગ્ય નથી તે. વિષ્ણુ:—પ્રાણીઓના હૃદયમાં પ્રવેશ કરનાર અથવા સર્વવ્યાપી. વીર:—સુરવીર. અનંત:—અંતરરહીત. ધનંજય:—અર્જુન૩૫. ॥ ૭૦ ॥

બ્રહ્મણ્યોબ્રહ્મકૃદ્બ્રહ્માબ્રહ્મબ્રહ્મવિવર્દન: ॥

બ્રહ્મવિદ્બ્રાહ્મણોબ્રહ્મત્રિહસજ્ઞોબ્રાહ્મણપ્રિય: ૭૧॥

ટીકા—બ્રહ્મણ્ય—બ્રહ્મનું ધ્યાન કરનાર. બ્રહ્મકૃત્—વેદના કરનાર. બ્રહ્મા—સૃષ્ટીના કરતા. બ્રહ્મ:—વૃદ્ધી પામનાર અથવા સર્વેશ્વર. બ્રહ્મવિવર્દન:—બ્રહ્મને વધારનાર. બ્રહ્મવિત્—વેદ જાણનાર. બ્રાહ્મણ:—વેદને પ્રવર્ત કરનાર. બ્રહ્મી—બ્રહ્મ વેદમાં રહેલું છે. બ્રહ્મજ્ઞ:—બ્રહ્મને જાણનાર. બ્રાહ્મણ:પ્રિય:—બ્રાહ્મણ જેને વાલા છે તે. ॥ ૭૧ ॥

મહાક્રમોમહાકર્મામહાતેજામહોરગ: ॥

મહાક્રતુર્મહાયજ્વામાયજ્ઞામહાહવિ: ॥૭૨॥

ટીકા—મહાક્રમ:—મોટા ક્રમવાળા. મહાકર્મા—મોટા કર્મવાન. મહાતેજ:—મોટા તેજસ્વી. મહોરગ:—વાસુકી૩૫. મહાક્રતુ:—

મોટા અથ્થમેધાદીક યજ્ઞરૂપ. મહાયજ્ઞા—મોટા યજ્ઞ કરનાર. મહાયજ્ઞા—જપ યજ્ઞરૂપ અથવા મોટા યજ્ઞ જેના છે. મહાહવિ—મોટા હવિરૂપ અથવા બ્રહ્માર્પણ હવિરૂપ. ॥ ૭૨ ॥

**સ્તવ્યઃસ્તવપ્રિયઃસ્તોત્રંસ્તુતિઃસ્તોતારણપ્રિય
પૂર્ણઃપૂરયિતાપુણ્યઃપુણ્યકીર્તિરનામયઃ ॥૭૩॥**

ટીકા—સ્તવ્યઃ—સ્તુતી કરવા યોગ્ય. સ્તવપ્રિયઃ—સ્તુતી જેને વાસી છે. સ્તોત્રં—સ્તોત્રરૂપ અથવા શુભ પ્રતિપાદક. સ્તુતીઃ—સ્તુતિરૂપ. સ્તોતારણઃપ્રિયઃ—સ્તુતી કરનારા જેને વાસા છે. પૂર્ણઃ—સંપૂર્ણ. પૂરિતા—ભક્તોની ઈચ્છા પુરી કરનાર. પુણ્યઃ—પુણ્યરૂપ અથવા શુભ કરનાર. પૂણ્યકીર્તિઃ—પુણ્યવાન કીર્તિવાળા. અનામયઃ—રોગ રહીત. ॥ ૭૩ ॥

મનોજવસ્તીર્થકરોવસુરેતાવસુપ્રદઃ ॥

વસુપ્રદોવાસુદેવોવસુર્વસુમનાહવિઃ ॥૭૪॥

ટીકા—મનોજવઃ—મન સરખા વેગવાન. તીર્થકરઃ—તીર્થ કરનાર. વસુર્વેતાઃ—દ્રવ્ય જેનું વિર્થ છે અથવા પૃથ્વી જેનું વીર્થ છે. વસુપ્રદઃ—ધન આપનાર અથવા જળ આપનાર. વસુપ્રદઃ—ભીષ્મને ઉત્કૃષ્ટ મોક્ષ આપનાર. વાસુદેવઃ—જગતમાં વસનાર મોટા દેવ અથવા વસુદેવના પુત્ર. વસુઃ—સર્વમાં વસનાર અથવા સ્થાન સ્વરૂપ. વસુમનઃ—રહેવા સારું મન જેનું છે. હવિઃ—હવ્યરૂપ. ॥ ૭૪ ॥

સદ્ગતિઃસત્કૃતિઃસત્તાસદ્ગતિઃસત્પરાયણઃ ॥

શૂરસેનોયદુશ્રેષ્ઠઃસન્નિવાસઃસુયામુનઃ ॥૭૫॥

ટીકા—સદગતિઃ—સારી ગતીવાળા. સત્કૃતિઃ—સારી કૃતિવાન. મત્તા—સત્તારૂપ. સદ્ગતિઃ—સારી સંપદારૂપ. સત્પરાયણ—સત્પુરુષોના ઉત્તમ સ્થાનરૂપ. શૂરસેનઃ—સૂરવીર લશ્કરવાળા.

યદુશ્રેષ્ઠઃ—યાદવોમાં શ્રેષ્ઠ. સંઘાવાસઃ—સારા પુરૂષોના નિવાસરૂપ.
સુયામુનઃ—સારી રીતે યમુના નદીના વીધને દુર કરનાર અથવા
સારી રીતે યમુના નદીનો સંગ કરનાર. ॥ ૭૫ ॥

ભૂતાવાસોવાસુદેવઃસર્વાસુનિલયોઽનલઃ ॥

દર્પહાદર્પદોદ્દેષોદુર્ધરોઽથાપરાજિત ॥૭૬॥

ટીકા—ભૂતાવાસઃ—ભૂતોનો વાસ અથવા પ્રાણીઓનું રે-
ઠાણું. વાસુદેવઃ—યમુનાજીમાં રમનાર અથવા વિસુદ્ધ સત્ત્વમાં
પ્રતિત થનાર. સર્વાસુનિલયોનલઃ—સર્વ અવસ્થામાં ભક્તોને
આસીંધન કરનાર અથવા સર્વ પ્રાણુના આશ્રયી જોતો પ્ર-
કાશ કરનાર. દર્પહો—હંકારને હુણુનાર અથવા દુષ્ટોના ભયને
હુણુનાર. દર્પદઃ—ગર્વ આપનાર અથવા અસુરોને ભય આ-
પનાર. દ્રષ્ટઃ—પોતાના આનંદના અનુભવી. દુર્ધરઃ—દુષ્ટવડે
ધારણ કરવા અયોગ્ય. અપરાજિતઃ—પરાજય રહીત. ॥ ૭૬ ॥

વિશ્વમૂર્તિર્મહામૂર્તિર્દીપ્તમૂર્તિરમૂર્તિમાન્ ॥

અનેકમૂર્તિરવ્યક્તઃશતમૂર્તિઃશતાનનઃ ॥૭૭॥

ટીકા—વિશ્વમૂર્તિઃ—જગતની મૂર્તિરૂપ. મહામૂર્તિઃ—મોટી પ્ર-
તિમાવાળા અથવા પુજવા યોગ્ય મૂર્તિવાળા. દિપ્તમૂર્તિઃ—પ્રકા-
શમાંન મૂર્તિવાળા. અમૂર્તિમાન્—મૂર્તિ વગરના. અનેકમૂર્તિઃ—
અનેક પ્રકારના આકારવાળા. અવ્યક્તઃ—જાણવામાં નહીં આ-
વનાર અથવા ભક્ત વગર બીજા પુરૂષોને સ્પષ્ટ નહીં થનાર.
શતમૂર્તિઃ—સો મુરતીના ધારક. શતાનનઃ—સો મુખ જેનાછે તે.

· ઇકોનૈકઃસવઃકઃકિંચત્તત્પદમનુત્તમમ્ ॥

લોકબંધુર્લોકનાથોમાધવોભક્તવત્સલઃ ॥૭૮॥

ટીકા—ઇકઃ—સુક્ષ્મ જગતરૂપ અથવા જગતના આ-
દીએ એકલા નૈકઃ—જગત થયા પછી નાના પ્રકારના. સવ—

ઉત્પત્તિ કરનાર. કઃ—સુખરૂપ. કિઃ—જેને ભક્ત ચાહ્યાય છે. તે તે થાય છે. અથવા શું. યતઃ—જે. તતઃ—તે પદ અથવા ચરણ રૂપ. અનુત્તમમઃ—જેનાથી કોઈપણ ઉત્તમ નહીં તે. લોકવંધુઃ—લોકોના હિત કરનાર. લોકનાથઃ—લોકોના સ્વામી. માધવઃ—લક્ષ્મીજીના પતિ અથવા વસંત રૂપ. ભક્તવત્સલઃ—ભક્તોપર પ્યાર રાખનાર ॥૭૮॥

સુવર્ણવર્ણોહેમાંગોવરાંગશ્ર્વદનાંગદી ॥

વોરહાવિષમઃશૂન્યોધૃતાશીરચલશ્ચલ ॥૭૯॥

ટીકા—સુવર્ણવર્ણઃ—સોના સરખા વર્ણવાન. હેમાંગઃ—સોના સરખા અંગવાળા. વરાંગઃ—શ્રેષ્ઠ અંગવાળા. ચંદનાંગદીઃ—ચંદન યુક્ત બાહુ ભુવણો પેરનાર. વીરહઃ—શુરવીરિને મારનાર વિષમઃ—જેના સરખા નહી તે અથવા શત્રુઓમાં વિરૂદ્ધ વર્તનાર અથવા વિષમરૂપ. શૂન્યઃ—આકાર રહીત અથવા આકારરૂપ. ધૃતાશીઃ—આત્મણોના આશીરવાદને ધારણ કરનાર. અચલઃ—નહી ચળનાર. ચલઃ—ચળનાર. ॥૭૯॥

અમાનીમાનદોમાન્યોલોકસ્વામીત્રિલોકધૃક્

સુમેઘામેઘજોજન્ય સત્યમેઘાધરાધર ॥૮૦॥

ટીકા—અમાનીઃ—માન્ય વગરના અથવા દેહ અભિમાન રહિત. માનદઃ—માન્ય આપનાર. માન્યઃ—સર્વને માનવા યોગ્ય. લોકસ્વામીઃ—પ્રાણીઓના પતિ. ત્રિલોકધૃક્—ત્રણ લોકોને ધારણ કરનાર. સુમેઘાઃ—સારી બુદ્ધિવાન. મેઘજઃ—પવિત્રતાર્થી ઉત્પન્ન થનાર. ધન્યઃ—ભાગ્યવાન. સત્યમેઘાઃ—સાચી બુદ્ધિવાળા. ધરાધરઃ—પૃથ્વીના ધારક. ॥૮૦॥

તેજોઽવૃષોદ્યુતિધરઃસર્વશસ્ત્રભૃતાંવરઃ ॥

પ્રગ્હોનિગ્રહોવ્યગ્રોનૈકશૃંગોગદાગ્રજઃ ॥૮૧॥

ટીકા—તેજોઃ—સુર્યરૂપ તેજથી વર્ષા કરનાર. યુતિધરઃ—કાંતીના ધારક. સર્વશસ્ત્રભૃતાંવરઃ—સધસા હુથીઆરો રાખના-

રાઓમાં ઉત્તમ. પ્રગ્રહ:—પુજનને અંગીકાર કરનાર અથવા
રજશ્ચુ ૩૫. નિગ્રહ:—ધૈર્ય કરનાર અથવા જનોનો નિગ્રહ
કરનાર. વ્યગ્ર:—વિઠ્ઠલ. નૈકગુંગ:—અનેક શીંગડાંઓના ધા-
રક. ગદાગ્રજ:—બલદેવજીના ભાઈ અથવા વિવિધ પ્રકારના
જીવોના મુખી. ॥૮૧॥

ચતુર્મૂર્તિશ્ચતુર્વાહુશ્ચતુર્વ્યૂહશ્ચતુર્ગતિઃ ॥

ચતુરાત્માચતુર્માર્ગશ્ચતુર્વેદવિદેકપાત્ ॥૮૨॥

ટીકા—ચતુર્મૂર્તિ:—નરનારાયણ, બળદેવ અને કૃષ્ણ આ
ચાર મુર્તિ અથવા રામ, લક્ષ્મણ, ભરત. શત્રુધન એ ચાર
અવતાર. ચતુર્વાહુ:—ચાર હાથ જેનેછે. ચતુર્વ્યૂહ:—ચાર જણોના
મત લઇ પોતે વિચાર કરનાર અથવા વાસુદેવ સંકર્ષણ. પ્રધુ-
મ્ન, અનીરુદ્ધ આ ચાર. ચતુર્ગતિ:—શમ, અધો, તિર્યક અને
ઉર્ધ્વ આ ચાર પ્રકારની ગતીવાળા અથવા ચાર આશ્રમોની
ગતીરૂપ. ચતુરાત્મા:—સત્ય, રજ, તમ અને રજ્જી આ પ્રકારના
ચાર આત્માવાળા. ચતુર્માર્ગ:—સત્તા, અભીપ્રાય, ચેષ્ટા અને
પોતાનો જન્મ એવા ચાર પ્રકારના ભાવવાળા. ચતુર્વેદવિત:—
રક, યજુ, શ્યામ, અને અથરવણ આ ચાર વેદોને જાણનાર
एकपात:—એક પગવાળા. ॥૮૨॥

સમાવર્તોવિવૃતાત્માદુર્જયોદુરતિક્રમઃ॥

દુર્લ્લભોદુર્ગમોદુર્ગોદુરાવાસોદુરારિહા ॥૮૩॥

ટીકા—સમાવર્ત:—૩૪ી રીતે વર્તનાર. નિવૃત્તાત્મા:—સંસાર-
રથી દુર થએલ આત્માવાળા. દુર્જય:—દુષ્કર્મથી પણ નહીં
જીતાય તેવા. દુરતિક્રમ:—દુષ્કર્મથી પણ ઉત્સંધન કરવાને અયોગ્ય
દુર્લ્લભ:—દુષ્કર્મથી પમાય અથવા ભકતોને પામવા દુર્લભ. દુર્ગમ:—
દુષ્કર્મથી મેલવવા યોગ્ય. દુર્ગ:—કીલ્લારૂપ. દુરાવાસ:—દુષ્કર્મથી
ધ્યાનમાં રહેનાર. દુરારિહા:—દુષ્કર્મ પુર્વક શત્રુઓતે મારનાર ૮૩

શુભાંગોલોકસારંગ:સુતંતુસ્તંતુવર્દનઃ ॥

ઇંદ્રકર્મામહાકર્માકૃતકર્માકૃતાગમઃ ॥૮૪॥

ટીકા—શુભાંગઃ—સારા અંગવાળા. લોકસારંગઃ—લોકોના આલુષણ રૂપ અથવા લોકોમાં સારંગ પક્ષી રૂપ. સુતન્તઃ—સારા તંતુરૂપ. તંતુવર્દનઃ—તંતુઓને વધારનાર. ઇંદ્રકર્માઃ—ઈંદ્ર જેવાં કર્મો કરનાર. મહાકર્માઃ—મોટા કર્મવાળા અથવા મોટી મોટી ક્રીયાઓ જેની છે. કૃતકર્માઃ—અનેક પ્રકારનાં કર્મો જેણે કર્યાં છે. કૃતાગમઃ—જેણે આગમ શાસ્ત્ર કર્યું છે તે. ॥૮૪॥

ઉદ્ભવઃસુંદરઃસુંદોરત્નનાભઃસુલોચનઃ ॥

અર્કોવાજસનઃશૃંગીજયંતસ્સર્વવિજયી ॥૮૫॥

ટીકા—ઉદ્ભવઃ—જન્મ રૂપ અથવા જેનાથી જગત ઉત્પન્ન થયેલું છે તે. સુંદરઃ—શોભીત. સુંદઃ—લોકોને શોભીત કરનાર અથવા શુભ આપનાર. ત્વનાભઃ—નાભીમાં રત્ન ધારણ કરનાર અથવા ભુતવંશ છે જેનો તે. સુલોચનઃ—દીવ્ય ચક્ષુવાળા. અર્કઃ—લોકોમાં પુણ્ય અથવા સૂર્ય રૂપ અથવા આકાશરૂપ. વાજસનઃ—વાજસન શાખારૂપ. અથવા અનંત લોકોને વાજ આપનાર. શૃંગીઃ—શીંગડાવાળા અથવા મત્સાવતારમાં શીંગડાને ધારણ કરનાર. જયંતઃ—જયંતરૂપ અથવા સર્વને જીતનાર. સર્વવિજયી—સધણું જાણનાર. જયીઃ—જય કરનાર અથવા જીતનાર. ॥૮૫॥

સુવર્ણવિંદુરક્ષોભ્યઃસર્વવાગીશ્વરશ્વરઃ ॥

મહાઘ્નદોમહાગર્તોમહાભૂતોમહાનિધિઃ ॥૮૬॥

ટીકા—સુવર્ણવિંદુઃ—શોભાના વિંદુ સમાન. અક્ષોભ્યઃ—નહીં ક્ષોભ પામનાર. સર્વવાગીશ્વરશ્વરઃ—સધણી જાતની વાણીઓના સ્વામીનો સ્વામી. મહાઘ્નદઃ—મોટા હૃદયરૂપ અથવા યોગીંદ્ર હૃદય અથવા મોટા હૃદયવાન. મહાગર્તઃ—મોટા ખાડા રૂપ ગોવરધન પર્વત ઉચકી તેની નીચેના ઘેરાવામાં ગોવાળ અને ગાયોને રાખી રક્ષણ કરનાર. મહાભૂતઃ—મોટા

ભુત૩૫. મહાનિધિ:—મોટા ભંડાર૩૫. ॥૮૬॥

કુમુદ:કુંદર:કુંદ:પર્જન્ય:પાવનોનિલ:॥

અમૃતાંશોઽમૃતવપુ:સર્વજ્ઞ:સર્વતોમુખ: ॥૮૭॥

ટીકા—કુમુદ:—પૃથ્વીના ભાર ઉતારી હૃદય કરનાર. કુંદર:—પૃથ્વી ખોદનાર અથવા દુરજનોને મારનાર. કુંદ:—પૃથ્વી આપનાર. પર્જન્ય:—વૃષ્ટી૩૫. પાવન:—પવિત્ર કરનાર. અનિલ:—વાયુ૩૫. અમૃતાંશ:—અમૃતનો અંશ જેનામાં છે. અથવા દેવોને અમૃત પાનાર. અમૃતવપુ:—અમૃત સરખા શરીર વાળા. સર્વજ્ઞ:—સર્વ જાણનાર. સર્વતોમુખા:—સધણે ડેકાણે મુખ રાખનાર. ॥૮૭॥

સુલભ:સુવ્રત:સિદ્ધ:શત્રુજિચ્છત્રુતાપન: ॥

ન્યમ્રોધોલુંબરોશ્વત્યશ્રાણૂંરાંધ્રિનેષૂદન: ॥૮૮॥

ટીકા—સુલભ:—સારી પેટે ભક્તોએ મેલવેલા. સુવ્રત:—સારા વ્રતવાળા. સિદ્ધ:—સીદ્ધ૩૫ અથવા સમર્થ. શત્રુજિત:—શત્રુઓને જીતનાર. શત્રુતાપન:—શત્રુઓને તપાવનાર. ન્યમ્રોધ:—વડના વૃક્ષ સમાન. લુંબર:—ઉમડના વૃક્ષ૩૫ અથવા, અન્ન આદીક વસ્તુએ કરી જગતનું પોષણ કરનાર યશ્વસ્ય:—પીંપલા વૃક્ષ સમાન અથવા સંસાર વૃક્ષ૩૫. શ્રાણૂંરોધિનેષૂદન:—આજીરનામા દેવોના ચરણને છેદનાર. ॥૮૮॥

સહસ્રાર્ચિ:સપ્તજિવ્હ:સપ્તૈધા:સપ્તવાહન:

અમૂર્તિરનઘોઽચિંત્યોભયકૃદ્વદાશન: ॥૮૯॥

ટીકા—સહસ્રાર્ચિ:—હજાર કીરણવાળા. સપ્તજિવ્હ:—સાત જીભો જેને છે. સપ્તૈધા:—સાત રીતે પ્રકાશ કરનાર. સપ્તવાહન:—સાત પ્રકારના વાહન વાળા. અમૂર્તિ:—આકાર વગરના. અનઘ:—પાપ રહીત. અચિંત્ય:—ચિંતવનમાં નહીં આવનાર. ભયકૃત:—ભય કરનાર. ભયનાશન:—ભયને નાશ કરનાર. ॥૮૯॥

અણુર્વૃહત્કૃશઃસ્થૂલોગુણભૃન્નિગુણોમહાન્ ॥

અદૃતઃસ્વદૃતઃસ્વાસ્યઃપ્રાગ્વંશોવંશવર્ધનઃ૯૦

ટીકા—અણુઃ—નાના. વૃહતઃ—મોટા. કૃશઃ—દુર્બલ. સ્થૂલઃ—જડા. ગુણભૃતઃ—ગુણોથી ભરેલા. નિર્ગુણઃ—સુખ દુઃખાદીકંથી રહીત. મહાન્—લોકોને પુજ્ય અથવા મોટા. અદૃતઃ—ભક્તોએ નહીં ધારણ કરેલા. સ્વદૃતઃ—પોતાની મેળે ધારણ થતો લા. સ્વાસ્યઃ—સારા સુખવાળા અથવા સ્થીર સ્વાસવાળા પ્રાગ્વંશઃ—પૂર્વના વંશ૩૫. વંશવર્ધનઃ—વંશને વધારનાર ॥૯૦॥

ભારભૃત્કથિતોયોગીયોગીશઃસર્વકામદઃ ॥

આશ્રમઃશ્રમણઃક્ષામઃસુપર્ણોવાયુવાહનઃ૧૧૧॥

ટીકા—ભારભૃતઃ—જગતના ભારને ધારણ કરનાર. કથિતઃ—સાન્નાદીકોએ કહેલા. યોગીઃ—અષ્ટાંગ યોગને ધારણ કરનાર અથવા યોગી૩૫. યોગીશઃ—યોગીઓના સ્વામી. સર્વકામદઃ—સધના મનોરથોના આપનાર. આશ્રમઃ—બ્રહ્મચર્ય બ્રહ્મચર્યાન પ્રસ્ય અને સંન્યાશી. આવા ચાર આશ્રમોના વિશ્રામ૩૫. શ્રમણઃ—ખેડ પાસનાર અથવા શ્રમપ્રાપ્ત કરનાર. ક્ષામઃ—જેનાથી પાપ દુર કરાતું અથવા પ્રસયદાતામાં દેયતને દુર્બળ કરનાર. સુપર્ણઃ—સારી પેટે મનોરથોને પુરણ કરનાર અથવા સારા પાંદડા૩૫. વાયુવાહનઃ—જેનું વાયુ વાહન છે.

ધનુર્ધરોધનુર્વેદોદંડોદમયિતાદમઃ ॥

અપરાજિતઃસર્વસહોનિયંતાનિયમોયમ૧૧૨॥

ટીકા—ધનુર્ધરઃ—ધનુષને ધારણ કરનાર. ધનુર્વેદઃ—ધનુર્વેદના જાણનાર. દંડઃ—દંડ કરનાર અથવા દંડ૩૫. દમયિતા—દમન કરાવનાર. દમઃ—શત્રુઓને દમન કરનાર. અપરાજિતઃ—પરાજય વગરના અથવા ગોપીથી છતાયેલા. સર્વસહઃ—સર્વ

સહન કરનાર. નિયતા—સધણું જાણનાર. નિયમ—નીયમ કરનાર અથવા નીયમરૂપ. યમ—મૃત્યુ વગરના અથવા ઇંદ્રીઓને શાન્ત કરનાર. ॥ ૯૨ ॥

સત્ત્વવાન્સાત્વિકઃસત્યઃસત્યધર્મપરાયણઃ ॥

અભિપ્રાયઃપ્રિયાર્હોર્હઃપ્રિયકૃત્પ્રીતિવર્ધનઃ૯૩॥

ટીકા—સત્ત્વવાન્—સત્ય ગુણવાળા. સાત્વિકઃ—સત્ય ગુણ કરી ગતી કરનાર. સત્ય—સત્યરૂપ. સત્યધર્મપરાયણઃ—સત્ય ધર્મમાં તત્પર. અભિપ્રાયઃ—આશયરૂપી. પ્રિયાર્હઃ—ભક્તોને પુજવા યોગ્ય, અથવા વાલી વસ્તુને યોગ્ય. અર્હઃ—પુજાને યોગ્ય. પ્રિયકૃત્—પ્રીત કરનાર અથવા સુખ આપનાર. પ્રીતિવર્ધનઃ—પ્રીતિને વધારનાર ॥ ૯૩ ॥

વિદ્યાયસગતિર્જ્યોતિઃસુરુચિર્હૃતભુગ્વિભુઃ ॥

રવિર્વિરોચનઃસૂર્યઃસવિતારવિલોચનઃ॥૯૪॥

ટીકા—વિદ્યાયસગતિઃ—ગરૂડપર બેસી આકાશ ભાગે જનાર. જ્યોતિઃ—પ્રકાશમાન. સુરુચિઃ—સુંદર કાન્તીવાન અથવા પોતાની મરજી માફક વર્તનાર. —હૃતભુક્—ધૃતાદી હવિષ્યોનું ભક્ષણ કરનાર. વિભુઃ—સામર્થ્ય અથવા અત્યંત પ્રકાશ કરનાર. રવિઃ—સૂર્યરૂપ. વિરોચનઃ—વિશેષ કરી પ્રકાશ કરનાર અથવા સાધુઓની પ્રીતી કરનાર. સૂર્યઃ—આકાશાદી લોકોમાં ગતી કરનાર. સવિતાઃ—લોકોને કર્મે માં પ્રેરણા કરનાર અથવા જગતના કારણરૂપ. રવિલોચનઃ—સૂર્ય જેનાં નેત્ર છે તે.

અનંતોહૃતભુગ્ભોક્તાસુખદોઽજોઽગ્રજઃ ॥

અ નિર્વિણ્ણઃસદામર્ષીલોકાધિષ્ઠાનમદ્ભૂતઃ૯૫॥

ટીકા—અનંતઃ—અંતર રહીત. હૃતભુક્—હવિ ધ્રુવોનું ભક્ષણ કરનાર. ભોક્તા—ભોગવનાર. સુખદઃ—સુખ આપનાર.

નૈઋજઃ—અનેક રૂપથી પ્રગટનાર. અમજઃ—જગતની પેહેલા થ-
યેલા. અનિર્વિણ્ણઃ—દુખ રહીત અથવા સાધનરૂપ. સદામર્ષીઃ—
સર્વદા અપરાધોના સહનસીળ. લોકાધિપ્તાનં—સ્વર્ગદી લોકો-
ના આશ્રયરૂપ. અદ્ભુતઃ—અનેક પ્રકારની શક્તીવાન. ॥૯૫॥

સનાત્સનાતનતમઃકપિલઃકપિરવ્યયઃ ॥

**સ્વસ્તિદઃસ્વસ્તિકૃત્સ્વીસ્તઃસ્વસ્તિભુક્સ્વ
સ્તિદક્ષિણઃ ॥૯૬॥**

ટીકા—સનાત—સર્વ આપેલી વસ્તુ જેને પ્રાપ્ત થાય તે.
સનાતનતમઃ—અતીશય જુના. કપિલઃ—મહામૂર્તિ. કપિઃ—વા-
નરરૂપ અથવા વરાહરૂપ. અવ્યયઃ—પ્રલયરૂપ અથવા દુષ્ટો
કને નહીં જનાર. સ્વસ્તિદઃ—કલ્યાણુ આપનાર. સ્વસ્તિકૃત-
કલ્યાણુ કરનાર. સ્વસ્તિ—કલ્યાણુરૂપ. સ્વસ્તિભુક્—કલ્યાણુ ભો-
ગવનાર. સ્વસ્તિદક્ષિણઃ—કલ્યાણુ કરવામાં ચતુર. ॥ ૯૬ ॥

અરૌદ્રઃકુંડલી ચક્રીવિક્રમ્યૂર્જિતશાસનઃ ॥

શબ્દાતિગઃશબ્દસહઃશિશિરઃસર્વરીકરઃ ॥૯૭॥

ટીકા—અરૌદ્રઃ—દૂર સ્વભાવથી રહીત. કુંડલી—કુંડલ
પેહેરનાર. ચક્રી—ચક્ર ધારણ કરનાર. વિક્રમ—પરાક્રમી.
ઝર્જિતશાસનઃ—બળે કરી યુક્ત શત્રુઓને તાડત કરનાર અ-
થવા હુકમ કરનાર. શબ્દાતિગઃ—અનેક શબ્દોનું પણ ઉલ્લંઘન
કરનાર. શબ્દસહઃ—શબ્દોને સહન કરનાર. શિશિરઃ—શીશીર
રૂપ અથવા સ્વરૂપવાન. સર્વરીકરઃ—સત્રી કરનાર. ॥૯૭॥

અક્રૂરઃપેશલોદક્ષોદક્ષિણઃક્ષમિણાંવરઃ ॥

દિશ્વત્સોવીત્ત્વભયઃપુણ્યશ્રવણકીર્તનઃ ॥૯૮॥

ટીકા—અક્રૂરઃ—દૂર રહીત. પેશલઃ—અનેક અવયવવાન,
અથવા સર્વદા રૂચીર. દક્ષઃ—ડાહ્યા. દક્ષિણઃ—ગાંભીર અથવા

સરલ ઉદાર. ક્ષમીળાવર:—સહુન કરનાર પુરૂષોમાં શ્રેષ્ઠ. વિદ્યત્તમ:—
વિદ્વાનોમાં ઉત્તમ. વીતભય:—ભયને દુર કરનાર અથવા ભ-
યથી રહીત. પુણ્યશ્રવણકિર્તન:—જેનું શ્રવણ અને કીર્તન લો-
કોનું સાક્ષ કરનાર છે. ॥ ૯૮ ॥

ઉત્તારણોદુષ્કૃતિહાપુણ્યોદુઃસ્વપ્નનાશન: ॥

વીરહારક્ષણ: સંતોજીવન: પર્યવસ્થિત: ॥૯૯॥

ટીકા—ઉત્તારણ:—સંસારથી તારનાર. દુષ્કૃતિહા—પાપોને
હણુનાર. પુણ્ય:—પુણ્યરૂપ. દુઃસ્વપ્નનાશન:—દુષ્ટ સ્વપ્નનાંશને
નાશ કરનાર. વીરહા—વીર પુરૂષોને હણુનાર. રક્ષણ:—રક્ષણ
કરનાર. સંત:—સંતરૂપ અથવા સારી રીતે વીસ્તાર કરનાર.
જીવન:—સર્વ પ્રાણીઓને જીવાડનાર. પર્યવસ્થિત:—સર્વ વ્યવ-
સ્થાવાન. ॥ ૯૯ ॥

અનંતરૂપોનંતશ્રીર્જિતમન્યુર્મયાપહ: ॥

ચતુરસ્ત્રોગમીરાત્માવિદિશોવ્યાદિશોદિશ: ॥

ટીકા—અનંતરૂપ:—અનેક રૂપવાળા. અનંતશ્રી:—અંત વ-
ગરની લક્ષ્મીવાન અથવા અનંત પ્રકારની શોભાવાળા.
જિતમન્યુ:—ક્રોધને જીતનાર. મયાપહ:—ભયોને દુર કરનાર.
ચતુરસ્ત્ર:—ચાર વેદ અથવા જેનાં છે તે. ગંભીરાત્મા—ધૈર્યવાન આ-
ત્માવાળા. વિદિશ:—ભક્તોને વિવિધ પ્રકારે કૃણ આપનાર
અથવા દીશાઓના મધ્ય, વ્યાદિશ:—વીશેષ ઉપદેશ કરનાર.
દિશ:—વેદરૂપથી કર્મ રૂપોના ઉપદેશ કરનાર અથવા દશ
દીશારૂપ. ॥ ૧૦૦ ॥

અનાદિર્ભૂર્મુવોલક્ષ્મી: સુવીરોરુચિરાંગદ: ॥

જનનોજનજન્માદિર્ભીમોભીમપરાક્રમ: ॥૧૦૧॥

ટીકા—અનાદિ:—જેના કોઈ પણ આદી નહીં તે. મૂ:—
પૃથ્વીરૂપ. મુવ:—ભુલોકરૂપ અથવા પૃથ્વીના ભોગવનાર.

લક્ષ્મી:—પૃથ્વીની શોભા૩૫ અથવા લક્ષ્મી૩૫. મુત્રી:—સા-
રા પરાક્રમી. રુચિરાંગદ:—સારા બાહુ ભુવણ જેનાં છે. જનન:—
ઉત્પત્તિ૩૫. જનજન્માદિ:—માણસોના જન્મવેલા. મીમ:—ભ-
યંકર અથવા ભીમસેન૩૫. મીમપરાક્રમ:—ભીમના સરખા
પરાક્રમી. ॥ ૧૦૧ ॥

આધારનિલયોધાતાપુષ્પહાસ:પ્રજાગર: ॥

ઊર્ધ્વગ:સત્પથાચાર:પ્રાણદ: પ્રણવ:પણ: ૧૦૨

ટીકા—આધારનિલય:—દેહનું સ્થાનક, ધાતા—જગનું રક્ષ-
ણ કરનાર. પુષ્પહાસ:—ફુલ જેવા હાશ્યવાન. પ્રજાગર:—જાન્યૂત-
૩૫ અથવા અખંડ જ્ઞાની. ઊર્ધ્વગ:—ઉંચે ગતી કરનાર.
સત્પથાચાર:—સત્ય પુરૂષોને સત્ય આચરણ કરાવનાર. પ્રાણદ:—
પ્રાણ આપનાર. પ્રણવ:—ઐકાર૩૫. પ્ણ:—વ્યવહાર૩૫. ૧૦૨

પ્રમાણંપ્રાણનિલય:પ્રાણમૃત્પ્રાણજીવન: ॥

તત્ત્વંતત્ત્વવિદેકાત્માજન્મમૃત્યુજરાતિગ: ૧૦૩

ટીકા—પ્રમાણં—પ્રમાણ૩૫. પ્રાણનિલય:—પ્રાણના આધાર
૩૫ અથવા રગતિ યા વાયુ૩૫. પ્રાણમૃત્—જીવને ધારણ કર-
નાર. પ્રાણજીવન:—પ્રાણ જેના આધારે જીવે તે. તત્ત્વં—તત્ત્વ૩૫.
તત્ત્વવિત્—તત્ત્વને જાણનાર. એકાત્મા—એક આત્મા૩૫. જન્મમૃ-
ત્યુજરાતિગ:—જન્મ મૃત્યુ અને ઘડપણ તેને ઉલ્લંઘન કરનાર.

ભૂર્ભુવ:સ્વસ્તરુસ્તાર:સપિતાપ્રપિતામહ: ॥

યજ્ઞોયજ્ઞપતિર્યજ્વાયજ્ઞાંગોયજ્ઞવાહન: ૧૦૪

ટીકા—ભૂર્ભુવ:સ્વસ્તરુ:—ભુલોક ભુવલોક અને સ્વર્ગ લોક.
કને કદપ વૃક્ષ૩૫. તાર:—તારક૩૫. સપિતા—સાધારણ સર્વના
પિતા. પ્રપિતામહ:—પૂર્વજ૩૫ અથવા પિતા મહુના પણ પિતા.
યજ્ઞ:—યજ્ઞ૩૫. યજ્ઞપતિ:—યજ્ઞના સ્વામી, યજ્ઞા—યજ્ઞો કરનાર.

યજ્ઞાંગઃ—યજ્ઞાનું અંગ. યજ્ઞવાહનઃ—યજ્ઞો કરાવનાર અથવા જે-
નું પુજન પ્રાપ્તીકારક. ॥ ૧૦૪ ॥

યજ્ઞમૃદ્યજ્ઞકૃદ્યજ્ઞીયજ્ઞભુગ્યજ્ઞસાધનઃ ॥

યજ્ઞાંતકૃદ્યજ્ઞગુત્વમન્નમન્નાદેવચ ॥૧૦૫॥

ટીકા—યજ્ઞમૃત્—યજ્ઞોને પુષ્ટ કરનાર. યજ્ઞકૃત્—યજ્ઞો કરનાર.
યજ્ઞી—યજ્ઞ જેનામાં રહેલા છે. યજ્ઞમુક—યજ્ઞમાં ભોજન કર-
નાર. યજ્ઞસાધનઃ—યજ્ઞને સાધન કરનાર. યજ્ઞાંતકૃત્—યજ્ઞોની સ-
માપ્તિ કરનાર. યજ્ઞગુહ્યઃ—યજ્ઞોનું ગુહ્ય અથવા યજ્ઞો કરી જે-
વામાં આવનાર, અથવા મળનાર. અન્ન—ધાનરૂપ. અન્નાદ—
ધાનને ખાનાર. દેવચ—એક બ્રહ્મ ॥ ૧૦૫ ॥

આત્મયોનિઃસ્વયંજાતોવૈશ્વાનઃસામગાયનઃ ॥

દેવકીનંદનઃસ્રષ્ટાક્ષિતિશઃપાપનાશનઃ ॥૧૦૬॥

ટીકા—આત્મયોનિઃ—પોતેજ પોતાના કારણુ. સ્વયંજાતઃ—
પોતાની મેળે ઉત્પન્ન થયેલા. વૈશ્વાનઃ—પૃથ્વીને ખોદી પાતાળ-
માં જઈ હીરણ્યાક્ષને મારનાર અથવા વૈશ્વાનસ મૂર્તિ.
સામગાયનઃ—સામવેદ જેનું ગાયન કરે છે તે. દેવકીનંદનઃ—દેવ-
કીજીના પુત્ર. સ્રષ્ટા—અનેક વસ્તુઓને પેદા કરનાર. ક્ષિતીશઃ—
પૃથ્વીના સ્વામી. પાપાશનનઃ—પાપોને નાશ કરનાર. ॥૧૦૬॥

શંખમૃન્નંદકીચક્રીશાર્ઙ્ગધન્વાગદાધરઃ ॥

રથાંગપાણિરક્ષોભ્યઃસર્વપ્રહરણાયુધઃ ॥૧૦૭॥

ટીકા—શંખમૃત્—શંખ રાખનાર. નંદકી—નંદક મણી-
ને રાખનાર. ચક્રી—સુદરશણુ ચક્રને ધારણ કરનાર. શાર્ઙ્ગધન્વાઃ—
સારંગનામા ધનુષને રાખનાર. ગદાધરઃ—ગદાના ધારક.
રથાંગપાણિઃ—ચક્ર જેના હાથમાં છે. અક્ષોભ્યઃ—નહીં ક્ષોભ પાં-
મનાર. સર્વપ્રહરણાયુધઃ—સંપૂર્ણ સસ્ત્રો જેનાં આયુધો છે. જે-
નાં સધળાં હુથીઆરો મારવા યોગ્ય છે. ॥ ૧૦૭ ॥

॥ સર્વપ્રહરણાયુધોત્તમઐતિ ॥

इतिदंकीर्तनीयस्यकेशवस्यमहात्म

नाम्नांसहस्रं दिव्यानामशेषेण प्रकीर्तितम् ॥

ટીકા—એ પ્રકારે આ કેશવ ભગવાનનું મહાત્મ્ય કીર્તન કરવાને યોગ્ય અને શોભાયમાન એવું આ વિષ્ણુસહસ્ર નામ મેં સમગ્ર રીતે કહ્યું. ॥ ૧૦૮ ॥

यहदंशृणुयान्नित्यं यश्चापि परिकीर्तयेत् ॥

नाशुभं प्राप्नुयात् किंचित्सोऽमुत्रેह च मानवः ॥

ટીકા—જે પુરૂષ આ વિષ્ણુસહસ્ર નામાસ્તોત્રને સાંભળે અથવા કહે તે પુરૂષ આ લોકમાં તથા પરલોકમાં કાંઈ પણ અશુભને પામતો નથી. ॥ ૧૧૦ ॥

वेदांतगोब्राह्मणः स्यात्क्षत्रियो विजयी भवेत् ॥

वैश्यो धनसमृद्धः स्याच्छूद्रः सुखमवाप्नुयात् ॥

ટીકા—આ વિષ્ણુસહસ્ર નામાસ્તોત્રનો જે આત્માણ પાઠ કરે અથવા સાંભળે તે તે વેદાંતનો જાણનાર થાય. તેમજ ક્ષત્રી વીજયી થાય, તથા વૈશ્ય ધનવાન થાય અને શુદ્ર સુખને પામે છે. ॥ ૧૧૦ ॥

धर्मार्थी प्राप्नुयाद्धर्ममर्थार्थी चार्थमाप्नुयात् ॥

कामानवाप्नुयात्કામપ્રજાર્થીપ્રાપ્નુયાત્પ્રજાઃ ॥

ટીકા—આ વિષ્ણુસહસ્ર નામનો પાઠ કરવાથી અથવા શ્રવણ કરવાથી ધર્માર્થી પુરૂષ ધર્મને પામે છે, ને અર્થી પુરૂષ અર્થને પામે છે, અને કામી પુરૂષ કામનાઓને પામે છે ને પ્રજાનો અર્થી પુરૂષ પ્રજાને પામે છે. ॥ ૧૧૧ ॥

નક્તિમાન્યઃસદોત્થાયશુચિસ્તદ્ગતમાનસઃ ॥

સહસ્રંવાસુદેવસ્યનાનૃનામેતત્પ્રકીર્તયેત્ ૧૧૨

ટીકા—જે પુરૂષ સર્વકાળ સવારમાં ઉઠી અને પરમે-
શ્વરપર ભક્તી રાખી તથા પવિત્ર પહેાર વાસુદેવ ભગવા
નના નામનું પૂર્વ કહેલું સહસ્રનામ જપે તો. ॥ ૧૧૨ ॥

યશઃપ્રાપ્નોતિવિપુલંજ્ઞાતિપ્રાધાન્યમેવચ ॥

અચલંશ્રિયમાપ્નોતિશ્રેયઃપ્રાપ્નોત્યનુત્તમમ્ ॥

ટીકા—માણસ જાતમાં પુષ્કળ યશને તથા એવીજ
રીતે જ્ઞાતમાં પ્રાધાન્યપણાને અને અચળ લક્ષ્મીને તથા શ્રે-
ષ્ઠ કલ્યાણ પામેછે. ॥૧૧૩॥

નમયંકચિદાપ્નોતિવીર્યંતેજશ્ચવિંદતિ ॥

ભવત્યરોગોદ્યુતિમાન્બલરૂપગુણાન્વિતઃ ૧૧૪

ટીકા—તેમ આ વિષ્ણુસહસ્ર સ્તોત્ર ભણનારા પુરૂ-
ષાને કોઈ વખત પણ ભય થતો નથી. વળી સૌર્યતાતેજને
પામેછે. અને રોગરહીત પ્રકાશ કરનારો, ને બળરૂપ, અને
ગુણે કરી યુક્ત પણ થાયછે. ॥ ૧૧૪ ॥

રોગાત્તોમુચ્યતેરોગાદ્વદ્વોમુચ્યેતબંધનાત્ ॥

ભયાન્મુચ્યેતભીતસ્તુમુચ્યેતાપન્નઆપદઃ ॥

ટીકા—રોગથી પીડાયેલો પુરૂષ રોગથી મુક્ત થાયછે.
અને બંધનથી બંધાયેલો પુરૂષ બંધનથી મુક્ત થાયછે. અ-
ને વળી ભયવાન પુરૂષ ભયથી મુક્ત થાયછે. તેમજ આ પ-
ત્તોથી પીડાયેલો પુરૂષ આપદાથી મુક્ત થાયછે. ॥ ૧૧૫ ॥

દુર્ગાપ્યતિરત્યાશુપુરુષઃપુરુષોત્તમઃ ॥

સ્તુવન્નામસહસ્રેણનિત્યંભક્તિસમન્વિતઃ ૧૧૬

ટીકા—જે પુરૂષ નિત્ય પુરૂષોત્તમ ભગવાનની ભક્તિથી સ્તુતી કરે તો તે પુરૂષ ઉતાવળો અત્યંત દુઝોથી તરી જાયછે. ॥ ૧૧૬ ॥

વસુદેવાશ્રયોમત્યૌવાસુદેવપરાયણઃ ॥

સર્વપાપવિશુદ્ધાત્માયાતિબ્રહ્મસનાતનમ્ ૧૧૭

ટીકા—વાસુદેવ ભગવાંનનો આશ્રય કરનાર પુરૂષ તથા વાસુદેવ ભગવાંનનું હૃદયમાં ધ્યાન ધરનાર પુરૂષ સર્વ પાપથી મુક્ત થઈ સનાતન બ્રહ્મને પામેછે. ॥ ૧૧૭ ॥

નવાસુદેવમક્તાનામશુભંવિદ્યતેકચિત્ ॥

જન્મમૃત્યુજરાવ્યાધિભયંનૈવોપજાયતે ૧૧૮

ટીકા—વાસુદેવ ભગવાનના ભક્તોનું કોઈ વખત પણ અકલ્યાણ થતું નથી તેમ જન્મ મૃત્યુ જરા અને રોગ તેનો પણ ભય તેઓને રહેતો નથી. ॥ ૧૧૮ ॥

ઈમંસ્તવમધીયાનઃશ્રદ્ધાભક્તિસમન્વિતઃ ॥

યુજ્યેતાત્મસુખક્ષાંતિશ્રીધૃતિસ્મૃતિકીર્તિભિઃ ॥

ટીકા—ભક્તી અને શ્રદ્ધાથી યુક્ત થઈ આ વિષ્ણુસહસ્ર નામા સ્તોત્રનો પાઠ કરનારા પુરૂષોનો આત્મા સુખ શાંતી સંપદા દૈવ્ય સ્મરણ અને કીર્તીથી યુક્ત થાયછે. ૧૧૯

નક્રોધોનચમાત્સર્યંનલોભોનાશુભામતિઃ ॥

ભવંતિકૃતપુણ્યાનાંભક્તાનાંપુરુષોત્તમે ॥૧૨૦॥

ટીકા—પુરૂષોત્તમ વિષ્ણુમાં પુણ્યરૂપી સહસ્ર નામ જેમણે અર્પણ કરેલું છે. એવા પુરૂષોત્તમનાં ભક્તોને ક્રોધ, ઈર્ષ્યા, લોભ, અસુખમતિ એઓની થતી નથી ॥ ૧૨૦ ॥

ધાર્સચંદ્રર્ષિઃત્રાસ્વાં.શોભૂર્મત્રોદધિઃ ॥

વાસુદેવસ્યવીર્યેણવિધૃતાનિમહાત્મનઃ॥૧૨૧॥

ટીકા—સૂર્ય, ચંદ્ર, નક્ષત્ર અને ગણેા સાથે સ્વર્ગલોક, આકાશલોક, દિશાઓ, પૃથ્વી અને મોટા મોટા સમુદ્રો આ સધળું વાસુદેવ મહાત્માના પરાક્રમથી ધારણ કરેલાં છે.

સસુરાસુરગંધર્વસયક્ષોરગરાક્ષસમ્ ॥

જગદ્વશેવર્તેતેદંકૃષ્ણસ્યસચરાચરમ્ ॥૧૨૨॥

ટીકા—દેવતા, દૈત્ય, ગંધર્વ યક્ષ, સર્પ રાક્ષસાદીવડે યુક્ત આચરાચર જગત પરાક્રમી શ્રી કૃષ્ણજીને આધીન વર્તાયછે. ॥ ૧૨૨ ॥

ઈન્દ્રિયાણિમનોબુદ્ધિઃસત્ત્વંતેજોબલંઘૃતિઃ ॥

વાસુદેવાત્મકાન્યાહુઃક્ષેત્રંક્ષેત્રજ્ઞાવચા॥૧૨૩॥

ટીકા—અક્ષુઆદી લઘુ ઇન્દ્રિયો મન. બુદ્ધી. સત્ત્વ, તેજ, બળ ધૃતિ અને ક્ષેત્રજ્ઞ. આ બધી વસ્તુઓ વાસુદેવ ભગવાનના આધારેછે. ॥ ૧૨૩ ॥

સર્વાગમાનામાચારઃસત્ત્વંતેજોબલંઘૃતિઃ ॥

આચારપ્રભવોધર્મોધર્મસ્યપ્રભુરધ્યુતઃ॥૧૨૪॥

ટીકા—સર્વ શાસ્ત્રોમાં આચાર એટલે શુદ્ધતા એ મુખ્ય વાત કહેલીછે. તે શુદ્ધતાથી ધર્મ છે અને તે ધર્મના પ્રભુ શ્રી કૃષ્ણ ભગવાન છે. ॥ ૧૨૪ ॥

નષયઃપિતૃણેત્થાપ્ત્વાભૂતાનિધાતવઃ ॥

જંગમાજંગમંચેદંજગન્નારાયણોદ્ભવમ્ ॥૧૨૫॥

ટીકા—૩૫. પીતા, દેવો અને મહાભુત તથા સુવર્ણ

આદી ધાતુઓ સ્થિર અને ચળ આ બધું જગત નારાયણ-
થીજ ઉત્પન્નું છે. ॥ ૧૨૫ ॥

યોગોજ્ઞાનંતથાસાંખ્યંવિદ્યાઃશિલ્પાદિકર્મચ ॥

વેદાઃશાસ્ત્રાણિવિજ્ઞાનમેતત્સર્વંજનાર્દનાત્ ॥

ટીકા—યોગ, જ્ઞાન, સાંખ્યઆદી ચઉઠ વિદ્યાઓ અને
શીલ્પાદીક કર્મો તથા વેદો શાસ્ત્રો અને વિજ્ઞાનાદી આ બ-
ધું જનાર્દન ભગવાનથી લોકોમાં પ્રસીદ્ધ થયું છે. ॥ ૧૨૬ ॥

एकोविष्णुर्मद्भूतंपृથग्भूतान्यनेकशः ॥

त्रीन्लोकान्व्याप्यभूतात्माभुક્तेभुगव्ययः

ટીકા—એકલાજ વિષ્ણુ મોટા ભુત થઈને જુદા જુદા
પ્રાણીઓના અને ત્રણ લોકમાં વ્યાપીને નાશ રહીત ભુતો-
નો આત્મારૂપ ને જગતનું રક્ષણ કરનાર અવિનાશી વિષ્ણુ
ભગવાન આ જગતને ભોગવે છે. ॥ ૧૨૭ ॥

इमंस्तवंभगवतोविष्णोर्व्यासेनकीर्तितम् ॥

पठेद्यद्દृच्छેत्પुरुષઃશ્રેયઃપ્રાપ્નુંસુखानिच। १२८।

ટીકા—વ્યાસ મુનીએ કહેલા આ વિષ્ણુ ભગવાનના
પાઠને જે પુરૂષ ભણે અથવા પાઠ કરે તે પુરૂષ કલ્યાણ અને
સુખને પામે છે. ॥ ૧૨૮ ॥

विश्वेश्वरःजदेवंजगतःप्रभवाप्यम् ॥

भजंतियेषुष्कराक्षंनतेयांतिपराभवम्॥ १२९॥

ટીકા—વિશ્વનાથશ્વર જન્મ રહીત જગતને ઉત્પન્ન
અને સ્થિતી કરનાર કમળ સરખા નેત્રવાળા એવા વિષ્ણુ
ભગવાનને જે પુરૂષો ભજે છે તે આ સંસારમાં કેઈ વખત
પણ ક્ષતી પ્રાપ્ત થતા નથી. ॥ ૧૨૯ ॥

॥ અર્જુન ઉવાચ ॥

પદ્મપત્રવિશાલાક્ષપદ્મનાભસુરોત્તમમ્ ॥

ભક્તાનામનુસ્કાનાંત્રાતાભવજનાર્દન ॥ ૧૩૦ ॥

ટીકા—હવે અર્જુનજી શ્રી કૃષ્ણ ભગવાન પ્રત્યે કેહેછે કે, કમળના સરખા વિશાળ નેત્રવાળા અને નાભીમાં કમળને ધારણ કરનાર અને દેવતાઓમાં શ્રેષ્ઠ હેજ નાર્દન ભગવાન તમે વિરક્ત ભક્તોના ત્રાતાછો. ॥ ૧૩૦ ॥

॥ શ્રીભગવાનુવાચ ॥

યોમાંનામસહસ્રેણસ્તોતુમિચ્છતિપાંડવ ॥

સોહમેકેનશ્લોકેનસ્તુતેવનસંશયઃ ॥ ૧૩૧ ॥

ટીકા—એવાં અર્જુનનાં વાક્યો શાંભળી શ્રી કૃષ્ણ ભગવાન અર્જુન પ્રત્યે કેહેછે કે, હું પાંડવ. હું અર્જુન, જે મનુષ્ય અને નામના સહસ્રવડે માફ સ્તવન કરવા સાફ ઈચ્છે છે તેને હું એક શ્લોકથીજ સ્તવન કરેલો સમજીશું આમાં કાંઈ પણ સંશય નથી ॥ ૧૩૧ ॥

નમોઽસ્ત્વનંતાયસહસ્રમૂર્તયસહસ્રપાદાક્ષિશિ
રુવાહવે ॥ સહસ્રનામ્નેપુરુષાયશાશ્વતેસહસ્ર
કોટીયુગધારિણેનમઃ ॥ ૧૩૨ ॥

ટીકા—અંત વગરના, સહસ્ર મૂર્તિઓને ધારણ કરનારા. હજાર પગ, નેત્ર, માથાં, જાંઘો. હાથો અને પોતાની સત્તાથી ધારણ કરી અનેક પ્રકારના લોકોમાં હજારો નામોએ કરી પ્રસીદ્ધ થનારા ને હજારો કોટી યુગોને ધારણ કરનારા શ્રી વૈરાટ૩૫ વિષ્ણુના અર્થે સ્તવન કરનારા પુરૂષોને અમારો હંડ વૃત પ્રજ્ઞામ થાઓ. ॥ ૧૩૨ ॥

નમઃકમલનાભાયનમસ્તેજલશાયિને ॥

નમસ્તેકેશવાનંતવાસુદેવનમોસ્તુતે ॥૧૩૩॥

ટીકા—કમળની પેડે ગોળ વર્તુલાકાર જેની નાભી છે. હેવા વિષ્ણુ ભગવાનને મારો નમસ્કાર થાઓ અને જળપર શયન કરનારા ભગવાનને મારો નમસ્કાર થાઓ અને કેશવ ભગવાનને તથા અનંતરૂપ ભગવાનને મારો નમસ્કાર થાઓ અને વસુદેવજીના પુત્ર વાસુદેવ ભગવાનને મારો નમસ્કાર થાઓ. ॥ ૧૩૩ ॥

વાસનાદ્વાસુદેવસ્યવાસિતંભુવનત્રયમ્ ॥

સર્વભૂતનિવાસોસિવાસુદેવનમોસ્તુતે ॥૧૩૪॥

ટીકા—જે વાસુદેવની ઇચ્છાથી સ્વર્ગ મૃત્યુ અને પાતાળાદી ત્રણ ભુવનો વાસીત થએલા છે તે સર્વ પ્રાણીઓના નિવાસરૂપ હેવા વાસુદેવ ભગવાનને મારો નમસ્કાર હો.

નમોબ્રહ્મણ્યદેવાયગોબ્રાહ્મણહિતાયચ ॥

જગદ્વિતાયકૃષ્ણાયગોવિંદાયનમોનમઃ ॥૧૩૫॥

ટીકા—બ્રહ્મણ્ય દેવને મારો નમસ્કાર થાઓ. ગાય બ્રાહ્મણ અને જગતના હીન કરનારા અને વેદે કરી પાંચવા યોગ્ય હેવા કૃષ્ણ ભગવાનને નમસ્કાર હો. ॥૧૩૫॥

આકાશાત્પતિતંતોયંયથાગચ્છતિસાગરમ્ ॥

સર્વદેવનમસ્કારઃકેશવંપ્રતિગચ્છતિ ॥૧૩૬॥

ટીકા—આકાશથી પડેલું પાણી જેવી રીતે સાગર પ્રત્યે જાય છે. તેવી રીતે કેશવ ભગવાન પ્રત્યે નમસ્કાર કર્યાથી સર્વ દેવોને નમસ્કાર થાય છે. ॥ ૧૩૬ ॥

एषनिष्कंटकःपंथायत्रसंपूज्यते.रिः ॥

कुपंथं तं विजानीयाद्गोविंदरहितागमम् ॥ ૧૩૭ ॥

—જેને વિશે હરી પુજાયછે તે આ કાંટા વગરના
 ને જે શાસ્ત્રો ગોવિંદ ભગવાનથી રહીત છે તે કુપંથ
 ખણ્ણવો. ॥ ૧૩૭ ॥

સર્વવેદેષુયત્પુણ્યંસર્વતીર્થેષુયત્ફલન ॥

તત્ફલંસમવાપ્નોતિસ્તુત્વાદેવંજનાર્દનન ૩૮

ટીકા—સર્વ વેદોમાં જે પુણ્ય છે. અને સર્વ તીર્થો ક-
 સ્વાર્થી જે રૂળ મળેછે તે સઘળું રૂળ જનાર્દન ભગવાનની
 સ્તુતી કરવાથી પ્રાપ્ત થાયછે. ॥૧૩૮॥

યોનરઃપઠતોનિત્યંત્રિકાલંકેશવાલયે ॥

દ્વિકાલમેકકાલંવાઋંસર્વંવ્યપોહતિ ॥૧૩૯॥

ટીકા—જે માણસ આ વિષ્ણુ સહસ્ર પાઠને કેશવ ભ-
 ગવાનના મંદીરમાં ત્રણ કાળ, બે કાળ, એથવા એક કાળ
 ભણે તો તે પુરૂષનાં સઘળાં ખરાબ કર્મો નાશ પામેછે.

દત્ત્યંતેરિપવસ્તસ્યસૌમ્યાઃસર્વેસદાગ્રહાઃ ॥

વિલીયંતેચપાપાનિસ્તવેત્દ્યસ્મિન્પ્રકીર્તિતે ૪૦

ટીકા—કહોલા કેશવ ભગવાનના મંદીરમાં જે માણ-
 સ વિષ્ણુ સહસ્રના પાઠ કરેછે. તેના શત્રુઓ બળી જાયછે
 ને તેને સર્વદા સર્વ અહો શુભ થાયછે. ને તેનાં સઘળાં પા-
 પો લય પામેછે. ॥ ૧૪૦ ॥

યેનધ્યાતઃશ્રુતોયેનયેનાયંપઠિતઃસ્તવઃ ॥

દત્તાનિસર્વદાનાનિસુરાઃસર્વેસમર્ચિતાઃ ૧૪૧ ॥

ટીકા—જેણે ભગવાનને ધ્યાન ધર્યા ને જેણે સાંભ-
 લ્યા, જેણે ભણ્યા, જેણે સ્તુતી કર્યા. તેણે સર્વ દાંતો આ-
 પ્યા ને તે પુરૂષે સર્વ દેવોને પુજ્યા. ॥ ૧૪૧ ॥

હ લોકેપરેવાપિનભયંવિદ્યતેકચિત્ ॥

નામ્નાસહસ્રંયોઽધીતેદ્વાદશ્યામમસદ્નિ.

ટીકા—આરસને દીવસે મારા સમીપ સહસ્ર નામ-
જે ભણે તેને આ લોકમાં ને પરલોકમાં કાંઈ પણ ભય જ-
ણાતો નથી. ॥૧૪૨॥

સનિર્દહતિપાપાનિકલ્પકોટિશતાનિચ ॥

અશ્વત્થસાન્નિધૌપાર્થકૃત્વામનસિકેશવમ્ ૪૩ ॥

ટીકા—હું અર્જુન મનમાં ભગવાનને ધારી પીપળા સ-
મીપ વિષ્ણુસહસ્ર નામને ભણે તો તેનાં સો કોટી અને કલ્પ
રોટી પાપો બળી જાય છે. ॥ ૧૪૩ ॥

પઠેન્નામસહસ્રંતુગવાંકોટિફલંભેત્ ॥

શિવાલયેપઠેન્નિત્યંતુલસાવનસંસ્થિતઃ ૧૪૪

નરોમુક્તિમવાપ્નોતિચક્રપાણેર્વચોયથા ॥

બ્રહ્મહત્યદિકંપાપંસર્વંસદ્યોવિનશ્યાતિ ॥૧૪૫॥

ટીકા—આ વિષ્ણુસહસ્રને જે માણસ માહાદેવના દે-
વળમાં ભણે તો તેને કોટિ ગેા દાનોનું ફળ મળે છે ને જો તુ-
તુળશીના વગડામાં બેસી નિત્ય ભણે તો તે માણસ મુક્તીને
પામે છે ને તેનાં શ્રદ્ધા હત્યાદીક સધળાં પાપો તત્કાળ નાશ
પામે છે એવું શ્રી કૃષ્ણનું વચન છે. ॥ ૧૪૫ ॥

इति श्रीमन्महाभारतेशतसहस्रसंहितायां वैय

સિક્યાંઆનુશાસનિકેપર્વણિદાનધર્મેર્મીષ્મયુ

ધિષ્ઠિરસંવાદેશ્રીવિષ્ણોર્દિવ્યસહસ્રનામસ્તો

ત્રંસમાપ્તમ્ શ્રીકૃષ્ણાર્પણમસ્તુ ॥ છ ॥ છ ॥

